

Skärvstenshögen på Visingsö

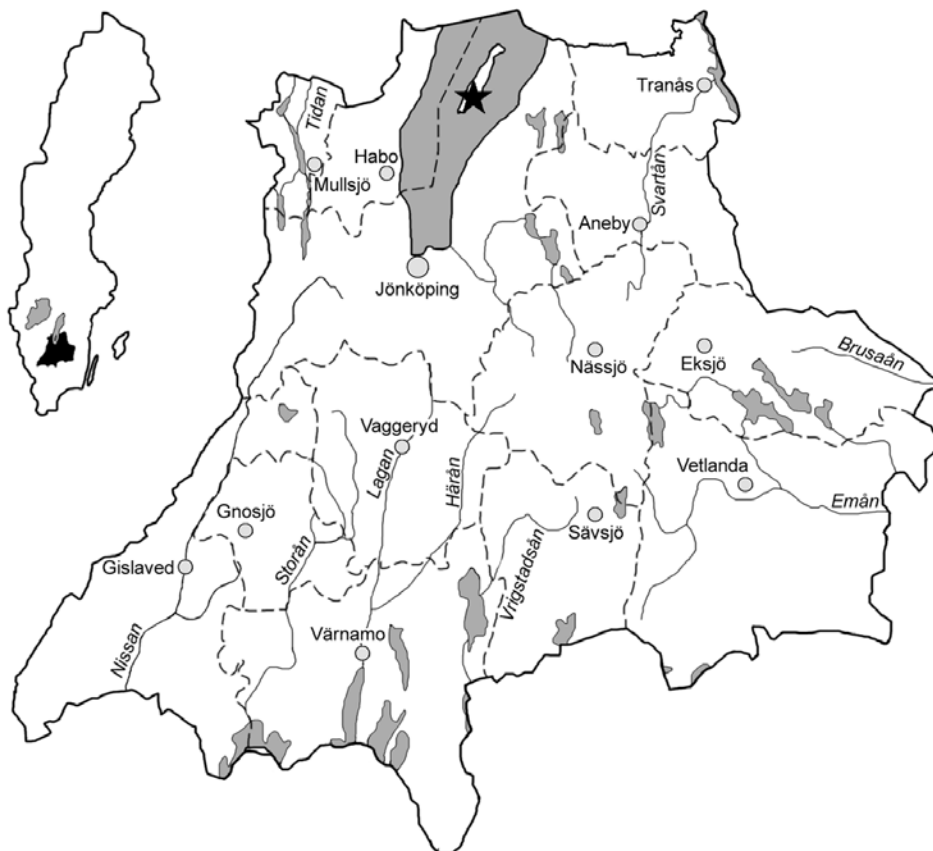

Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 112:1,
genomförd under sommarkurser i arkeologi för amatörer,
Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Skärvstenshögen på Visingsö

Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 112:1, genomförd under sommarkurser i arkeologi för amatörer, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Rapport och ritningar: Jan Borg & Anna Ödeén

Grafisk design: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning.....	5
Metod.....	5
Topografi.....	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Bakgrund.....	8
Tolkning av skärvstenhögar.....	8
Bronsåldersspår på Visingsö.....	8
Skärvstenhögar på Visingsö.....	10
Undersökta skärvstenhögar i Jönköpings län.....	10
Resultat.....	12
Skärvstenhögen, A1.....	12
Tolkning.....	12
Platsen.....	12
Skärvstenhögen.....	16
Analyser.....	18
¹⁴ C-analys.....	18
Osteologisk analys.....	19
Fosfatkartering.....	19
Fynd.....	20
Keramiken.....	20
Bränd lera eller keramik?.....	21
Framtida möjligheter.....	21
Sammanfattning.....	21
Administrativa uppgifter.....	23
Referenser.....	24
Tryckta källor.....	24
Otryckta källor.....	25
Muntliga källor.....	25
Arkiv.....	25

Bilagor

- Bilaga 1. Anläggningstabell
- Bilaga 2. Fyndtabell
- Bilaga 3. Osteologisk rapport
- Bilaga 4. Tidningsartiklar.
- Bilaga 5. Fynd och dokumentationsmaterial från Peter Jankavs.

FIGUR 1. Utdrag ur digitala ekonomiska kartan. Skala 1:10 000.

Inledning

Under åren 1979–1991 bedrevs en sommarkurs i arkeologi för amatörer på Visingsö i samarrangemang mellan Visingsö Folkhögskola, Braheskolan och Jönköpings läns museum. Kursen hölls en gång per år, under 10 dagar i månadsskiftet juli-augusti. Vid varje kurstillfälle deltog 21–22 kursdeltagare.

Det hade även tidigare arrangerats arkeologikurser på Braheskolan med olika fornlämningar som undersökningsobjekt och under åren 1979–91 var det fornlämning 112:1, Visingsö socken som var aktuell. Den ligger i skogen cirka 1,5 kilometer sydväst om hamnen på fastigheten Visingsborg 3:1 i ett område som också har kallats Uppängshagen (Wetter 2013).

Kursansvariga och grävningsledare var Peter Jankavs under åren 1979–1981, Tomas Areslätt 1982–1986 och Linnéa Kallerskog 1987–1991.

Den osteologiska analysen har gjorts av Joakim Svahn. Rapporten har sammanställts utifrån befintligt dokumentationsmaterial av Jan Borg och Anna Ödeén.

Metod

I kursen ingick dels en praktisk, dels en teoretisk del. Den praktiska delen av kursen var förlagd till en skärvstenshög. Dessutom gjordes fältövningar i fornminnesinventering och fornminnesdokumentation. I den teoretiska delen ingick föreläsningar om Nordens arkeologi, teori och metod. Därtill hölls föreläsningar om kulturmiljölagen, kulturmiljö och fornvård.

Under åren 1979–1981 undersöktes skärvstenshögens norra halva, med början av den nordöstra kvadranten. Andra grävsäsongen flyttades kvadrantens profilinje 1,5 meter söder- respektive västerut.

År 1982, kursens fjärde år, avtorvades ett större område norr om anläggningen för att få en tydligare avgränsning av skärvstenshögen. Området var drygt 230 m². Hela undersökningsområdet delades då in i 33 stycken 2,5 metersrutor med kvarstående profilväggar. I varje ruta grävde 1–2 kursdeltagare.

Åren 1990–1991 undersöktes södra halvan av skärvstenshögen och dess närområde, en yta på drygt 100 m². Denna delen grävdes dock inte lika djupt som den norra, utan syftade endast till att avgränsa anläggningen. Därför kan inte intensiteten av boplatzanläggningar söder om skärvstenshögen beläggas.

Sammanlagt undersöktes runt ett cirka 330 m² stort område och ett fyrtiotal anläggningar av typen härdar, kokgropar, stolphål och nedgrävningar. År 1993 återställdes hela det undersökta området.

Merparten av allt jordmaterial som genomgrävdes och alla anläggningar sållades. Kursdeltagarna skrev dagböcker med beskrivningar över respektive undersökningsyta eller anläggning under fältarbetet.

FIGUR 2. I kursen ingick dels en teoretisk, dels en praktisk del.

FIGUR 3-4. Bilden överst, figur 3, visar en genomgång inför undersökningen av Tomas Areslätt. Den nedre bilden, figur 4, visar området norr om skärvenhögen under utgrävning. Bilden är tagen från nordväst.

Topografi

Visingsö är 14 km lång och som bredast 3 km. Ön ligger på nivåer knappt 120 meter över havet, det vill säga som mest 30 meter över Vättern.

Geologiskt är ön uppbyggd av skiffer och sandsten och tillhör den så kallade Visingsöformationen. Tillsammans utgör de sedimentära bergarterna i Visingsöformationen en över 1000 meter tjock lager-serie runt Vättersänkan. Den finns bland annat på Vätterns botten där Visingsö är ett uppstickande parti (Hjort 1987).

Platsen för den undersökta skärvstenhögen ligger något neddraget öster om öns höjdrön, som sträcker sig i nord-sydlig riktning. Jordarterna på ön är lerig morän och grovmo-grus och det är den sistnämnda som råder i området runt skärvstenshögen.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Fornlämningsbilden på Visingsö visar tydligt en koncentration av lämningar till det långsträckta höjdrönet mitt på ön. Här ligger de tre stora gravfälten som kallas det norra-, mellersta- och södra gravfältet, fornlämning 20, 29 och 53. Förutom dessa finns ett flertal ensamliggande gravar från olika tidsperioder, som också till stor del koncentrerar sig till höjdrönet, med några få undantag. Skärvstenshögen ligger något neddraget utmed östra sidan av höjdrönet.

Undersökningsområdet ligger i det som från mitten av 1500-talet hörde till Visingsborgs slottsägor och som sedan under 1830-talet planterades med ekskog som en virkesreserv för den svenska flottan. De fornlämningar som finns registrerade i undersökningsområdets närhet är av olika karaktär och tidsåldrar. Söder och framförallt väster om och inom 800 meters radie från skärvstenshögen ligger ett pärlband med förhistoriska gravar: Södra gravfältet (fornlämning 53), stensättningar (fornlämning 55:1, 58:1), högar (fornlämning 42:1, 47:1, 51:1, 52:1, 56:1, 57:1, 60:1), resta stenar (fornlämning 44:1-4, 45:1-2, 46:1-2, 47:2-3) och en hällkista (fornlämning 48:1). Utmed höjdrönet där dessa gravar ligger finns också boplatsspår: fornlämning 125:1, 152, 171 och 177. Det finns också spår av mänskliga förhistoriska aktiviteter i form av lösfynd: fornlämning 80:1 och 141:1 som båda är skafthålsyxor samt 175 som är en malstenslöpare (FIGUR 1).

Omkring 700 meter söder om skärvstenshögen finns fornlämning 59:1 som är en husgrund, historisk tid och 500 meter åt sydöst finns bytomten efter Vallby, en medeltida by. Dessutom finns i närområdet en kolbotten efter en resmilla fornlämning 36:1, en stenhäll med tradition "Loastenen" fornlämning 49:1 samt en milsten fornlämning 50:1 (FIGUR 1).

Förutom detta ligger Brahekyrkan 1 km nordöst om skärvstenshögen där flera arkeologiska undersökningar har genomförts med spår av boplatser, gravar, den medeltida kyrkan Ströja med mera.

FIGUR 5. Kursdeltagarna fick givetvis känna på för- och nackdelar med olika väderlekar.

Bakgrund

Tolkning av skärvstenhögar

Ursprungligen betraktades skärvstenshögar som gravar men under 1900-talets början uppstod flera alternativa tolkningsförslag. Alternativen uppstod ur de geografiska kopplingar till hållristningar som framträtt, då förflyttades fokus och diskussionen kom mer att handla om vilken form av kult som skulle kopplas till lämningarna. En av teorierna ville länka lämningarna till en äldre döds Kult medan en andra mer framträdande inriktning såg samband till fruktbarkult. Under perioden kallades skärvstenshögar för bålrösen eller bålhögar. Några årtionden senare, under mitten av 1900-talet, hade åter fokus förändrats och nu behandlade diskussionerna de mer praktiska aspekterna av lämningarna. Både ölframställning, då kallades högar för kokstenshögar, och bronsgjutning argumenterades för att ha gett upphov till dessa lämningar. Efter de mer produktionsinriktade tolkningsförslagen uppmärksammades att skärvstenshögar ofta var belägna vid eller på boplatser från bronsåldern. Utifrån innehållet drogs då slutsatsen att det kunde röra sig om avfallshögar, där de människorna som bodde på platsen helt enkelt samlat ihop uttjänt material på specifika platser. Teorin kunde bekräftas på flera undersökta platser, där den rumsliga kopplingen mellan skärvstenshögar och boplatser förekom, men påfallande ofta visade den sig saknas vilket måste anses som bekymmersamt. I dagsläget har till vissa delar tanken om en funktion eller mening för alla skärvstenshögar övergivits till förmån för mer flerfunktionella förklaringar. En av de som fått störst genomslag kopplar flera funktioner till skärvstenshögar, men den centrala tanken utgår ändå från att de tillkommit i samband med religiösa ceremonier. Resonemanget utgår från tankar kring övergångshandlingar och transformationer där skärvstenshögar snarast ska betraktas som offeraltare (Runcis 1999).

FIGUR 6. Nordöstra kvadrantens nya profilinje. Bilden tagen från norr.

Bronsåldersspår på Visingsö

Visingsö är vida känt för sina fornlämningar. Men oftast då ön behandlas i olika sammanhang är det med fokus på järnålderns gravfält, den medeltida borgen vid Näs eller ruinerna efter Visingsborg. De möter alla som kommer till ön och lämningarna är storslagna, många och spektakulära vilket gör att andra tiders lämningar lätt hamnar i skymundan. Bronsålderns lämningar är till exempel varken få eller oansenliga, snarare tvärtom, kanske har yngre tiders lämningar fått mer uppmärksamhet av tradition.

Bronsåldern på Visingsö är i första hand representerad av större gravmonument i form av högar och ett mindre antal stensättningar som möjligen kan dateras till samma period. Flertalet av dessa gravar ligger ensamma i landskapet men några finns även belägna inom de

gravfält som finns på ön. Sammantaget finns det cirka 25–30 gravar som med stor sannolikhet kan ha sin anläggningstid under den här perioden (Nordström 2000). Men ursprungligen har ön rymt fler av dessa monumentala gravar. Av äldre uppgifter förstår man att ett flertal gravar förstörts och odling brukar vara den främsta orsaken till detta. Bland annat finns uppgifter från sent 1800-tal om att till och med öns största gravar förstörts ”...*men odling har undanröjt hvarje spår däraf*” (Berg 1885).

Utöver gravarna så har även fynd från bronsålder gjorts på ön. Många kan med fog misstänkas komma från förstörda eller helt bortgrävda gravar och i några fall vet man att de gör det. Största mängden fynd utgörs av enkla skafthålsyxor. Yxtypen användes under en lång period, under både neolitikum och bronsålder, varför alla yxorna som hittats inte automatiskt kan tillföras bronsåldern. Med större säkerhet kan däremot metallfynden dateras varav det finns ett tiotal från Visingsö (Nordström 2000).

Endast inom ett område har anläggningar av boplatsskaraktär från bronsåldern kunnat konstateras på ön. Vid olika tillfällen har det sökschaktats vid Stigbyskolan på södra delen av ön och vid samtliga tillfällen har anläggningar påträffats, varav ett urval även daterats (Kristensson 2004a, Kristensson 2004b, Kristensson 2004c, Lo-

FIGUR 7. Södra halvan av skärvstenhögen avtorvad. Bilden är tagen från väster.

rentzon 2000). I första hand består anläggningarna av härdar men även stolphål har hittats i området. Då inga större sammanhängande ytor schaktats fram så har inga större strukturer eller konstruktioner kunnat konstateras.

Skärvtenshögar på Visingsö

Skärvtenshögar brukar anses tillhöra bronsåldern och på Visingsö finns fem registrerade. Förutom den nu aktuella fornlämning 112:1 finns fornlämning 39:1 som ligger vid mellersta gravfältet knappt 2 km norrut samt fornlämning 90:1, 113:1 och 114:1 som ligger relativt samlat omkring 1 km sydväst om fornlämning 112. Alla ligger på eller något neddraget från öns höjdrön och sannolikheten är stor att det finns fler. I samband med stormskadeinventering efter stormen Gudrun 2005 gjordes iakttagelser i rotvärtor i närområdet som visar på detta (Ödeén 2005).

En annan intressant iakttagelse är fornlämning 71:1 som är registrerad som hög men i vilken det har konstaterats en riklig förekomst av skärvsten varför det kan röra sig om en skärvtenshög istället för en grav (Jansson 2009). Man bör dock inte utgå från att det är en skärvtenshög innan den åter besiktigats. Nedan förs en diskussion om gravar kontra skärvtenshögar. Det har konstaterats i Misterhult utanför Oskarshamn att även stensättningar kan ha skärvad sten i fyllningen (Dahlin 2008). Samma förhållande har även observerats i Jönköpings län då en stensättning från romersk järnålder undersöktes. Stensättningens översta skikt visade sig till stora delar bestå av just skärvsten (Borg & Haltiner Nordström 2008).

Undersökta skärvtenshögar i Jönköpings län

Sett till hela Jönköpings län så har fyra skärvtenshögar undersökts och då är fornlämning 112 på Visingsö inräknad. Förutom dessa har ytterligare två större anläggningar av skärvsten undersökts, en i Bredestad och en i Skirö. De är snarast att betrakta som skärvtensflak eller lager och har daterats till vikingatid. I fornminnesregistret benämns dock anläggningen i Skirö skärvtenshög och båda ingår i boplatssammanhang.

Skärvtensflaket i Skirö socken, Vetlanda kommun, undersöktes 1996 och var omkring 25 m² stort. De kolprover som analyserades från anläggningen gav en datering till sen vikingatid–tidig medeltid (Vestbö-Franzén 1997). Den andra skärvtensansamlingen, från Bredestad i Aneby kommun, benämns i rapporten som skärvtenslager och den sträckte sig över en cirka 120 m² stor yta. I anläggningen påträffades brända ben och enstaka keramikskärvor. Stolphål och härdar som låg under själva skärvtenslagret har ¹⁴C-daterats till vikingatid (Jansson & Kristensson 2004).

Förutom dessa anläggningar har alltså fyra skärvtenshögar undersökts i Jönköpings län, två från bronsålder och två som har anlagts under äldre järnålder. Förutom bronsåldersanläggningen på Visingsö

grävdes 2002 en skärvstenshög i Flisby socken, Nässjö kommun. Den ^{14}C -daterades till äldre bronsålder och även i denna fanns enstaka fragment av brända ben och keramik (Ericsson & Nilsson 2003). Benen var endast fragmentariska och har inte analyserats. I botten av anläggningen fanns en stenkrets av eldpåverkade stenar. I undersökningsområdet fanns också två gravar och boplatsspår.

De två undersökta skärvstenshögar från äldre järnålder låg i Hedenstorp i Sanderyds socken samt kvarteret Valplatsen i Huskvarna, Hakarps socken. Anläggningen i Hedenstorp tolkades till en början som en grav i form av en hög och var 6 meter i diameter. Den daterades till tiden runt Kristi födelse (Nordman 2013 samt rapportmanus). Skärvstenshögen innehöll keramik, brända ben och flinta och även i denna fanns en stenkretsliknande konstruktion i botten av skörbrända stenar. Denna bildade dock inte en hel cirkelform. I anläggningens omedelbara närhet låg tre gravar; två kvadratiska stenkretsar och en rund stensättning.

Skärvstenshögen i Hakarp daterades också till tiden runt Kristi födelse. Den var 2,5 x 1,7 meter stor och innehöll keramik (Jansson 1992). Till skillnad från skärvstenshögen i Hedenstorp låg denna i ett område med boplatslämningar.

FIGUR 8. Undersökningsytan norr om skärvstenhögen. Bilden tagen från norr.

Resultat

Skärvstenshögen, A1

Den undersökta skärvstenshögen var 13 meter i diameter och 1 meter hög. Den innehöll stora mängder skärvig sten i en fyllning av mörkbrun, sandig och grusig humus. Mot botten av anläggningen var fyllningen något mer sotig och hade inslag av kol (FIGUR 9).

När undersökningen påbörjades 1979 fanns centralt placerad i anläggningen en kraterliknande grop (Jankavs 2013 och FIGUR 18). I anslutning till denna påträffades under undersökningens första två år tre lerkrukor, vända upp och ned. Två krukor påträffades 1980 och togs upp i skärvor. Den tredje krukans, F10, togs in som preparat sommaren efter (Sollbe 1982 och BILAGA 4). Den sistnämnda krukans undersöktes inne på Jönköpings läns museum under "Museets dag" 1984 och innehöll jord, dock inga brända ben (Nilsson 2013 och BILAGA 4).

Övriga fynd som gjordes i skärvstenshögen var bland annat skafthålsyxor, löpare, knackstenar, en malsten, keramik, flinta och brända ben (BILAGA 2).

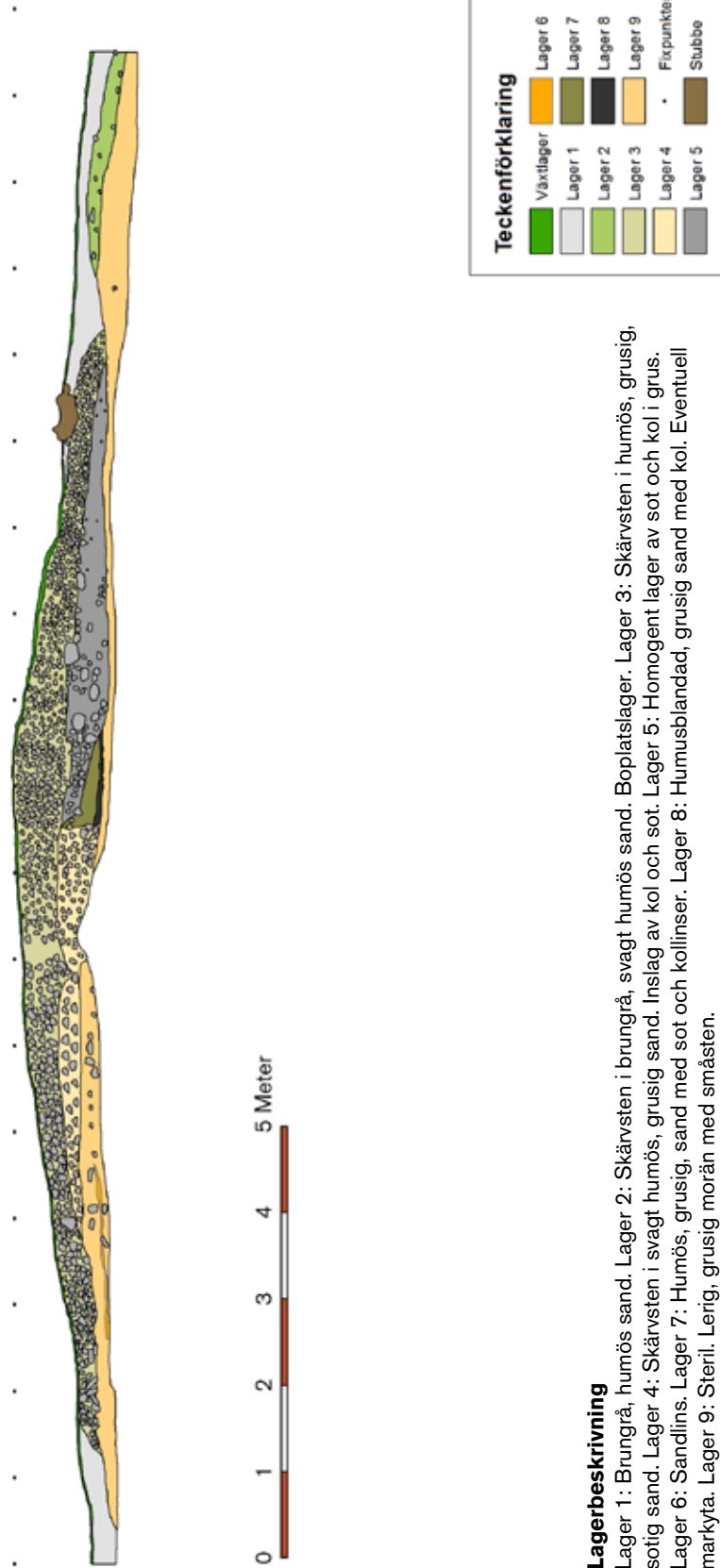
Tolkning

Platsen

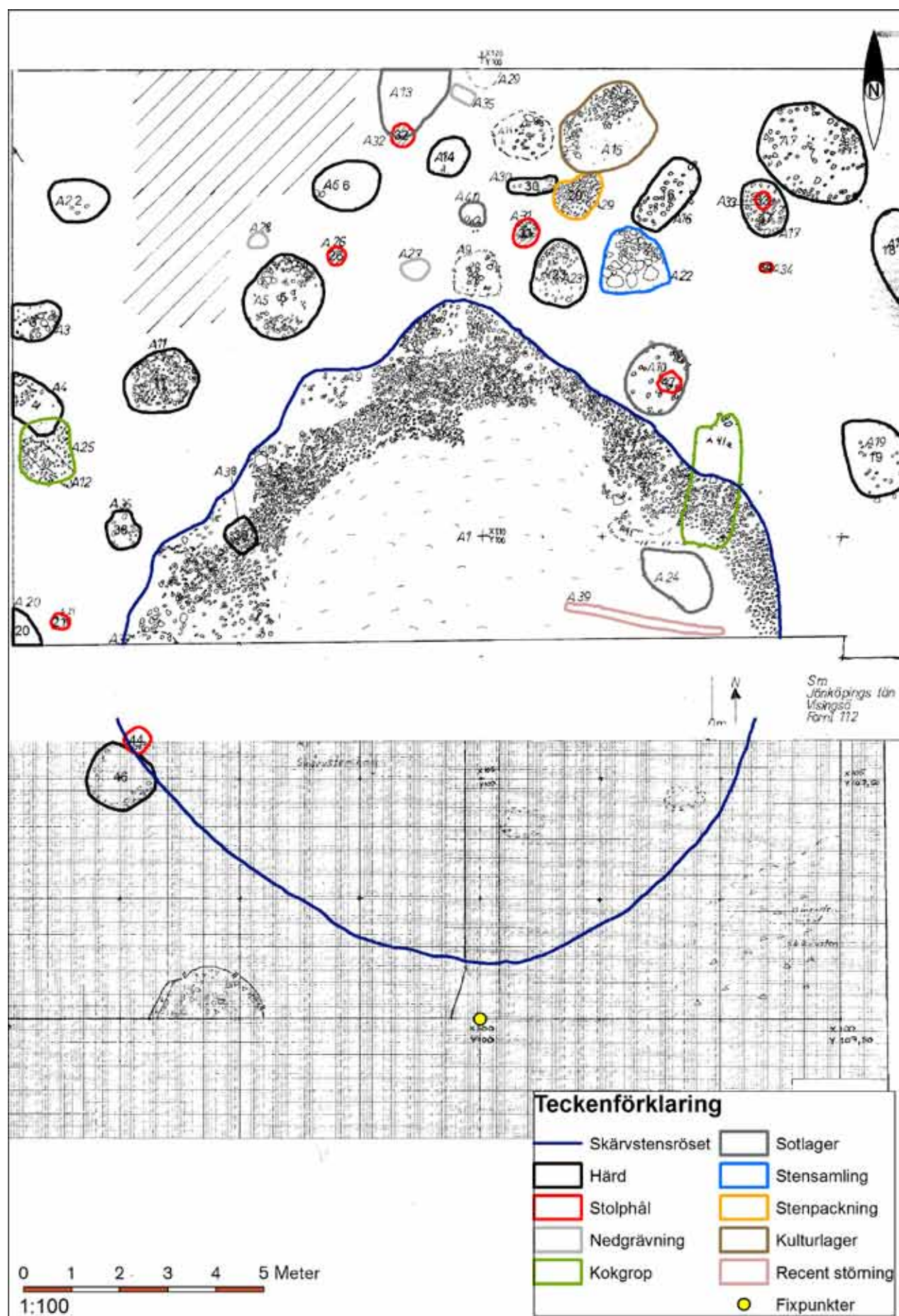
Utifrån dateringarna som utförts på material från både skärvstenshögen och tre av de omkringliggande anläggningarna kan det konstateras att platsen använts under ett större tidsspänn än endast då skärvstenshögen skapades. Dateringarna har ett bredd på omkring 1800 år där ett stolphål A32, ¹⁴C-daterades till cirka 1400 f.Kr och den yngsta härden, A7, ¹⁴C-daterades till 400 e.Kr. Under själva skärvstenshögen fanns ytterligare anläggningar som utifrån stratigrafiska grunder också bör vara äldre.

Anläggningarna som ligger runt skärvstenshögen är av boplatsskaktär som härdar, kokgropar, stolphål, nedgrävningar med mera (FIGUR 10). De som är daterade är både äldre och yngre än skärvstenshögen men det är också högst troligt att det finns de som är samtida. Det har i andra publikationer diskuterats var de förhistoriska boplatslägena på Visingsö har legat. Det förefaller som höjkrönet med lätta sand- och grusjordar och även i området något neddraget från det, är det som har varit att föredra mot de tyngre lerjordarna som råder närmare Vättern (Ödeén 2009, Vestbö Franzén 2013). Det skulle betyda att även denna boplat ligger inom den här fördelaktiga jordmånen.

Det finns ett flertal förhistoriska gravar i området, men inga registrerade i direkt anslutning till fornlämning 112. Den är med andra ord inte anlagd i ett område med kända gravar.

FIGUR 9. Skärvstenhögen, A1, i profil.

FIGUR 10. Planritning över undersökningsområdet med de olika boplatzanläggningarna som framkom.

FIGUR 11-13. Ett urval av de anläggningstyper som undersöktes norr om skärvstenshögen.

FIGUR 14-17. De två övre bilderna visar F225. De två undre bildernas keramikkrärl har inte säkert kunnat identifieras.

Skärvstenhögen

Materialet som påträffades i skärvstenhögen var till stor del av avfallskaraktär med förutom skärvsten till exempel ben, keramik, bränd lera och flinta. Det kan därför röra sig om en rent praktisk anläggning intill en boplats, där man har slängt sina oanvändbara kokstenar, trasiga keramikkrärl och sitt matavfall. Det finns också forskare som ser skärvstenshögar som en rest av metallhantverk (Dahlin 2008). Inga fynd av slagg eller smältor har gjorts i denna.

Uppgifterna om att tre hela keramikkrukor, placerade upp och ned, påträffades under undersökningens tre första år ställer saker och ting på sin spets - är det en avfallshög det handlar om eller är det en anläggning av mer ceremoniell art?

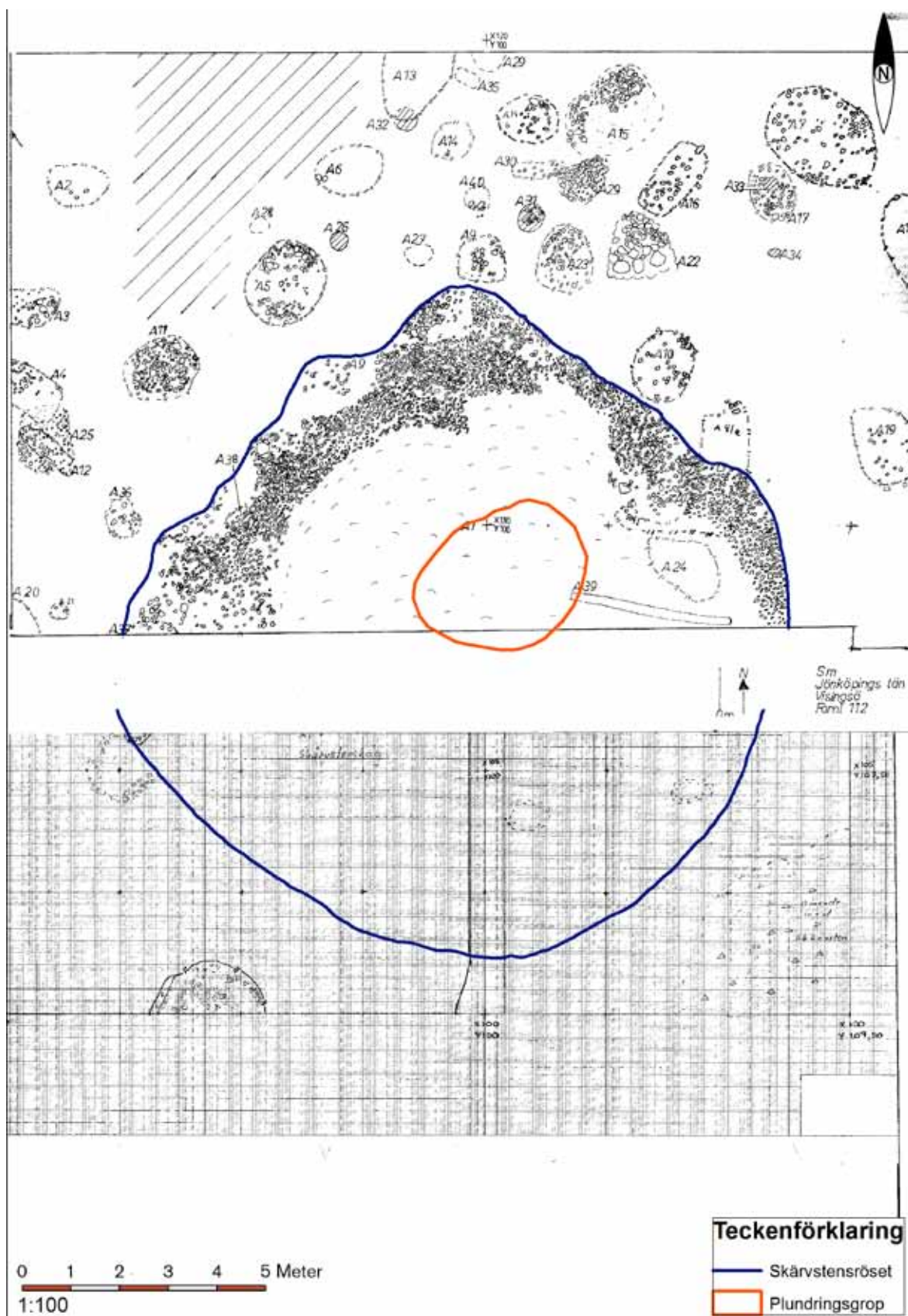
Enligt den osteologiska analysen är de brända benen i anläggningen från nöt, får/get, svin, hönsfågel samt människa. Att djurben förekommer i en avfallshög är mer eller mindre självklart men det påträffades alltså också 75 benfragment från människa.

Skärvstenhögen kan utifrån kruckorna och benen också tolkas som en grav, en plats för ceremonier eller en offerplats. Den kan även ha haft flera funktioner. Är dessa funktioner samtida, det vill säga har man under tiden man slängde skräp och avfall på platsen också använt den för att offra i eller begrava sina döda i?

Det kan också röra sig om en sekundärgrav. Den kraterliknande gropen i vars närhet keramikkruckorna hittades talar för detta. Det är möjligt att man har återkommit till platsen efter ett antal hundra år och i anläggningen lagt ben från yngre tidsperioder eller satt ned kruckor, eventuellt med matoffer (FIGUR 14-18).

Anders Kaliff anser att det finns anledning att tolka skärvstenhögar som kultredskap (Kaliff 2007). Han ser dem som altarkonstruktioner i samband med offer och menar att rester efter offer kan framstå som just avfall arkeologiskt. I skärvstenshögen som undersöktes utanför Flisby fanns inget stort fyndmaterial, men utifrån keramiken, de brända benen och frön av mjölon, som kan användas för framställning av en svagt alkoholhaltig dryck, tolkades den som en plats för ritualer (Ericsson & Nilsson 2003). Martin Rundkvist skriver om undersökta skärvstenhögar i Mälardalen och ser att av anläggningarna från bronsålder innehöll nästan hälften gravgömmor (Rundkvist 1994). Han diskuterar också rangordnade kulthandlingar i den tidens religion där det i någon skärvstenshög endast ligger en enstaka keramikkräva, i en annan finns en stenkrets i botten och i en tredje finns de kompletta kultiska spåren med en avliden människas ben.

Vi har till synes att göra med en komplex anläggningstyp. Det kan vara så att den inte är helt enhetlig. Kanske tjänande den först som avfallsplats för att sedan bli kult- eller begravningsplats? Det behövs fler dateringar för att säkerställa sambandet mellan själva skärvstenshögen och de nedgrävda kruckorna.

FIGUR 18. Gropen som påträffades under undersökningens första år och intill vilken de tre lerkrukorna hittades.

Området i Uppängshagen har varit en bra plats att vistas på. Om det vittnar de många anläggningarna från flera tidsperioder, norr om skärvstenhögen. Under de sista åren av sommarkurserna vid skärvstenhögen, när boplatslämningarna grävdes ut och den södra delen frilades var det också som en förhistorisk boplat man såg området (Kallerskog 2013).

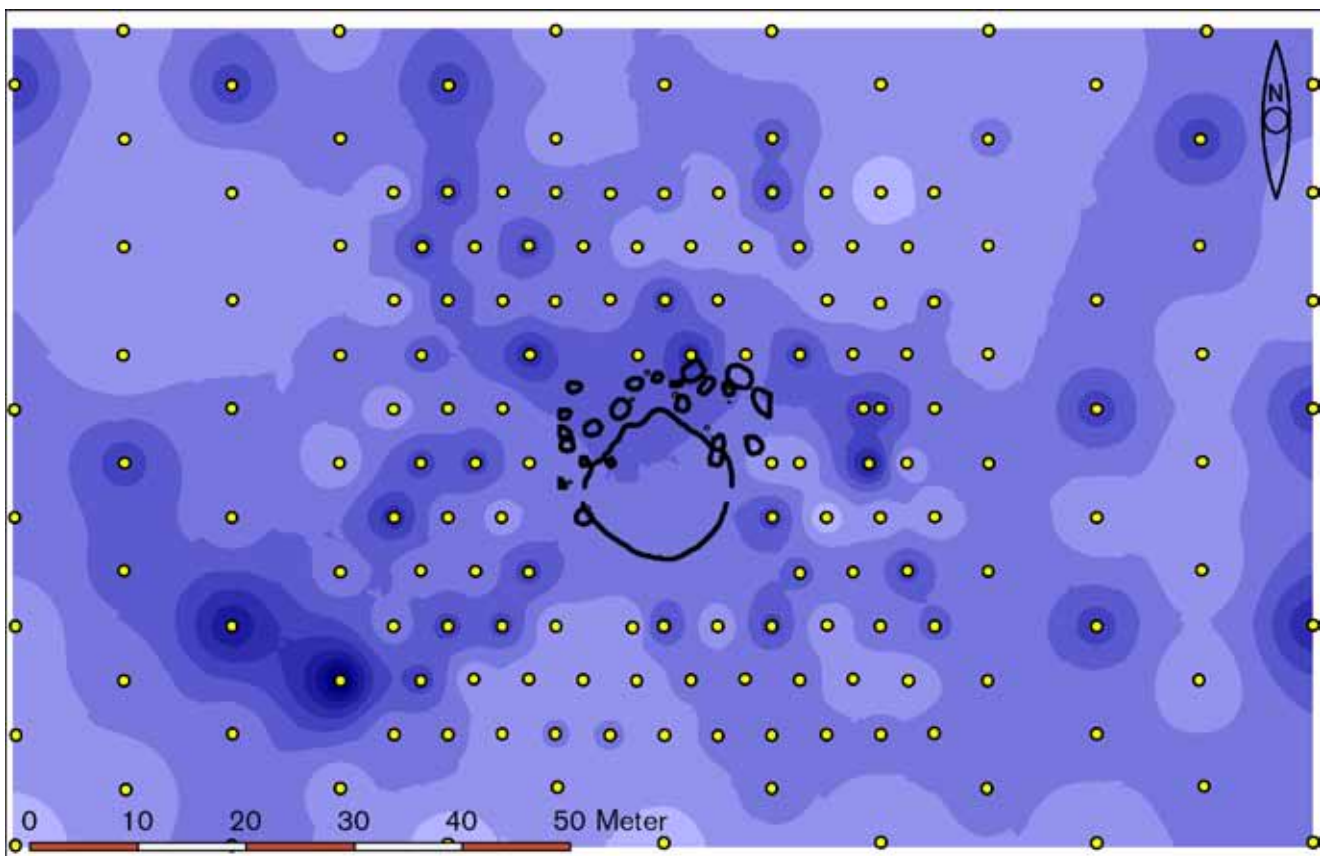
Analyser

¹⁴C-analys

I samband med undersökningarna av skärvstenhögen skickades tre kolprover, från två olika lager, för analys. Medelvärde för de tre kolproven, som fick väl sammanhållna dateringar, blev 1011 f.Kr. det vill säga övergången mellan äldre och yngre bronsålder (Löthman & Varenius 1987).

Dessutom har kol från två härdar och ett stolphål, som låg norr om skärvstenshögen ¹⁴C-analyserats: A5, A7 och A32. Den förstnämnda härden, A5 fick dateringen 25 f.Kr.–185 e.Kr. alltså i övergången mellan förromersk järnålder och romersk järnålder. Den andra, A7 daterades till 235–575 e.Kr. och hör hemma i romersk järnålder–folkvandringstid. Stolphålet, A32, visade sig vara den äldsta anläggningen och daterades till äldre bronsålder 1770–1140 f.Kr.

FIGUR 19. Resultat av fosfatanalysen. De gula prickarna visar var proverna samlats in. De svarta markeringarna är skärvstenhögen och anläggningarna runt omkring den. Violett färg visar fosfathalten, ju mörkare, desto högre fosfatvärde.

Osteologisk analys

En osteologisk analys har gjorts av benmaterialet från åren 1982–1991, som var både bränt och obränt. Det obrända benmaterialet var dock mycket skört och fragmenterades vid beröring.

Det brända benmaterialet bestod av drygt 2500 fragment och vägde 900 gram (BILAGA 3). I det fanns ben från nöt, får/get, svin, hönsfågel och människa.

Den osteologiska analysen har genomförts av Joakim Svahn.

Fosfatkartering

I samband med undersökningen gjordes en fosfatkartering i närområdet runt skärvstenhögen (FIGUR 19). Proverna samlades in med 5 meters mellanrum i området närmast anläggningen därefter med 10–20 meters mellanrum. Inga prover togs däremot i själva undersökningsområdet.

Ytorna runt anläggningarna innehåller ställvis höga fosfatvärden framförallt är det ett område sydväst om skärvstenhögen som indikerar fler boplatzanläggningar.

FIGUR 20. Norra halvan av skärvstenshögen avtorvad och här har nordöstra kvadranten börjat undersökas. Bilden tagen från nordöst.

Fynd

Under de tre första årens undersökning av skärvstenshögen påbörjades en ny fyndserie varje år. Dessa fynd kom till vår kännedom efter att de fynd som redan fanns i samlingarna på Jönköpings läns museum hade registrerats. Vi valde att registrera alla fynd löpande i samma serie och därför har de äldre fynden ett högre nummer i fyndserien (se BILAGA 2).

Förutom en stor mängd skärvsten fanns i anläggningen keramik, brända ben, bränd lera, skafthålsyxor, knackstenar, flinta, löpare, brynen och malstenar. Alla dessa fyndkategorier är förhållandevis vanliga i den här typen av anläggningar.

Keramiken

I den del av skärvstenshögen som undersökts framkom drygt 1400 keramikskärvor och i anläggningen fanns, som tidigare nämnts, tre i stort sett hela kärl placerade upp och ned. Av dessa kunde F10 limmas och finns i dag utställd på Braheskolans museum på Visingsö (FIGUR 21). Var i anläggningen som fyndet gjordes är osäkert. Denna krukta togs in från undersökningen som preparat till Jönköpings läns museum och undersöktes under en "Museets dag" några år

FIGUR 21. Fynd nummer 10. En av lerkrukorna som hittades i skärvstenshögen och som sedan grävdes ut som preparat under museets dag 1984.

senare. Kärlet innehöll inga brända ben (Nilsson 2013 och BILAGA 4). Innan dess hade ytterligare två krukor grävts fram i den nordöstra kvadranten, en av dessa är F225 som kan identifieras utifrån foto och planritningar (FIGUR 14-15). Den tredje krukans (FIGUR 16-17) har tyvärr inte heller kunnat kopplas samman med rätt fyndnummer på planritningarna eller fyndpost.

Bränd lera eller keramik?

Förutom de mer eller mindre hela kärlen framkom också två områden med bränd lera och krukskärvor, F243 och F244. Enligt Peter Jankavs påträffades de som ett stort stycke/sjok av bränd lera och eventuellt rör det sig om en kollapsad kruka (Jankavs 2013). Det var också så materialet framstod under registreringen av fynden, det ger intrycket av mindre hårt bränd keramik med grov magring, där vissa delar varit så sköra och porösa att de smulats sönder. Godset har haft relativt tjocka väggar där delar av innehållet i kärlet till synes fortfarande finns bevarat. För att säkert fastställa detta krävs en analys av keramiken och det porösa jordblandade materialet.

Blandat med det porösa materialet fanns också keramik av något annorlunda karaktär, mer hårt bränt gods och tydliga mynnings- eller bottendelar. Dessutom låg också brända och obrända ben bland den porösa brända leran. Kan benen hört till innehållet i krukans? Benmaterialet från grävningssäsongerna 1979–1981 är inte analyserat.

Framtida möjligheter

Keramiken i skärvstenhögen är ett intressant fyndmaterial att arbeta vidare med. En analys kan eventuellt visa vad krukorna har haft för innehåll och funktion. På så vis kan man också komma närmare svaret på vilken roll skärvstenhögen tjänat. En analys och genomgång av själva keramiken är också värdefull. Har den några speciella särdrag? Kan den kopplas till en specifik tidsperiod? Det finns keramik av skiftande kvalitet och karaktär i fyndmaterialet från skärvstenshögen. Det finns också små kolbitar i den grusiga massan på keramiken i F243 och F244 som eventuellt kan hjälpa till med en datering av kärlen.

Sammanfattning

I samband med sommarkurser i arkeologi för amatörer som arrangerades av Visingsö Folkhögskola, Braheskolan och Jönköpings läns museum undersöktes en skärvstenshö, fornlämning 112, Visingsö socken, Jönköpings kommun. Kurserna hölls mellan åren 1979 och 1991.

Själva skärvstenhögen daterades till bronsålder, cirka 1000 f.Kr. och innehöll förutom skärvstenen keramik, brända ben, flinta, knackstenar, skafthålsyxor med mera. Dessutom påträffades i un-

dersökningens inledningsskede tre keramikkrukor, placerade upp och ned i anläggningen.

Norr om skärvstenshögen och på den yta som undersöktes ner till anläggningsnivå påträffades boplatslämningar i form av bland annat härda, kokgropar, stolphål och nedgrävningar. Tre av dessa daterades och fick ett tidsspänn från äldre bronsålder till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid.

FIGUR 22. Är man på Visingsö ska man passa på att se solen gå ned över Västergötland.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	11.391-940-82
Jönköpings läns museums dnr:	737/1981
Rapportansvarig:	Jan Borg & Anna Ödeén
Kursansvarig och grävningsledare:	Peter Jankavs 1979-1981, Tomas Areslätt 1982-1986, Linnéa Kallerskog 1987-1991.
Biträdande arkeologer:	Klas Börjesson 1982-1983, Ylva Nilsson 1984, Linnéa Kal- lerskog 1985-1986, Magnus Stibéus 1986-1988, Lars Östvall 1989-1991
Fältarbetstid:	10 dagar i månadsskiftet juli- augusti åren 1979–1991.
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Visingsö socken
Fastighetsbeteckning:	Visingsborg 3:1
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 7E6c
Koordinater:	N: 6431896 E:460354
Undersökningsyta:	cirka 330 m ²
Fornlämningsnummer:	112:1
Fornlämningstyp:	Skärvtenshög, boplatslämningar
Tidsperiod:	Bronsålder, järnålder
Fynd nr:	1-264

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Berg, W. 1885. *Visingsö jemte anteckningar om Visingsborgs grevskap*. Göteborg.
- Borg, J & Haltiner Nordström, S. 2008. *Hög, röse eller stensättning? Undersökning av två romartida stensättningar och en hålväg inför ombyggnad av rv 31, Bäckseda socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2008:10, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Dahlin, M. 2008. Skärvstenshögar i Misterhults socken - en analys av deras placering, datering och kontext. *Gropar & monument. En vänbok till Dag Widholm*. Red. Goldhahn, J. Kalmar studies in archaeology IV.
- Ericsson, A. & Nilsson, P. 2003. *Arkeologisk förundersökning och utredning, etapp 1. En skärvstenshög och kolningslämningar i Sunneränga. Riksväg 32, delen Skullaryd-Sunneränga. Raä 281 i Flisby socken, Nässjö kommun i Jönköpings län*. Arkeologisk rapport riksantikvarieämbetet, UV Öst, 2003:21.
- Hjort, I. 1987. Naturen på Småländska höglandets hjassa. *Jönköpings läns historia*. Red. Rydén, J. Småländska kulturbilder 1986-87. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LVIII. Jönköping.
- Jansson, K. 1992. *Arkeologisk förundersökning Kv valplatsen. Hakarps socken, Huskvarna*. Arkeologisk rapport 1992:6, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Jansson, K. 2009. *Boplat och långhus - tusen år vid Brahekyrkan. Arkeologisk för- och slutundersökning av RAÄ 122, utmed länsväg 1001, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2009:81, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Jansson, K. & Kristensson A. 2004. *Knutpunkt Bredestad. Undersökning av järnåldershärdar och ett vikingatida hus, fornlämningarna 76 och 78, Bredestad socken i Aneby kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2004:36, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Kaliff, A. 2007. Himmel och jord, eld och vatten. Kosmologi och rituell praktik i Indoeuropeisk belysning. *Gropar & monument. En vänbok till Dag Widholm*. Red. Goldhahn, J. Kalmar studies in archaeology IV.
- Kristensson, A. 2004a. *Bronsåldershärdar i kabelschakt - Arkeologisk förundersökning inför ledningsdragning på fastigheten Stigby 6:1. Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2004:40, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Kristensson, A. 2004b. *Stigbyskolan -schaktning för elkabel. Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2004:15, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Kristensson, A. 2004c. *Bronsåldersboplat vid Stigbyskolan - arkeologisk förundersökning på fornlämning 149 inför byggnation inom fastigheten Stigby 6:1, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2004:39, Jönköpings läns museum. Jönköping.

- Lorentzon, M. 2000. *Härdar vid Stigbyskolan. Inför husbyggnation inom fastigheten Stigby 6:1. Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk rapport 2000:36, Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Löthman, L. & Varenius, B. 1987. Förhistorien. *Jönköpings läns historia*. Red. Rydén, J. Småländska kulturbilder 1986-87. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LVIII. Jönköping.
- Nordström, M. 2000. Bronsåldersspår - en sammanställning av fynd och fornlämningar från bronsålderns Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Red. Niklasson, P. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.
- Runcis, J. 1999. Den mytiska geografin - Reflektioner kring skärvstenshögar, mytologi och landskapsrum i Södermanland under bronsålder. *Spiralens öga. Tjugo artiklar kring aktuell bronsåldersforskning*. Red. Olausson M. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Skrifter 25. 127-155. Södertälje.
- Rundkvist, M. 1994. Skärvstenshögar med gravgömmor i östligaste Mälardalen. *Fornvännen* 89. Stockholm.
- Sollbe, B. 1982. *Visingsösemester med riksförbundet*. Artikel i tidningen Kvällsstunden. Nr 22, Årg 44/82. 5 juni 1982.
- Vestbö-Franzén, Å. 2013 in print. Kyrkan, byn och landskapet. *Grevar och bönders tempel. En bok om Brahekyrkan på Visingsö*. Red. Gullbrandsson, R. Jönköpings läns museum.
- Ödeén, A. 2009. *Husen i Rökinge. Arkeologisk undersökning inför planerad husbyggnation på fastigheterna Rökinge 15:17-18 och inom RAÄ 156*. Arkeologisk rapport 2009:30, Jönköpings läns museum. Jönköping.

Otryckta källor

- Vestbö-Franzén, Å. 1997. *Årlig rapport för forskningsprojektet "Tre småländska odlingslandskap"*. Insatser under 1996. Avrapportering till Berit Wallenbergs Stiftelse.
- Ödeén, A. 2005. Brev till länsantikvarien. Sammanställning av besiktningens resultat av stormskadade fornlämningar efter stormen Gudrun, Visingsö socken. Dnr 9/05. Jönköpings läns museum.

Muntliga källor

- Areslätt, T. 2013. Länsantikvarie, länsstyrelsen i Jönköping.
- Jankavs, P. 2013. Museichef, Falbygdens museum.
- Kallerskog, L. 2013. Antikvarie vid Jönköpings läns museum.
- Nilsson, Y. 2013. Antikvarie vid Skara museum.
- Nordman, A M. 2013. Antikvarie vid Jönköpings läns museum.
- Wetter, L-E. 2013. Pensionerad skogsvårdsförman på Visingsö.

Arkiv

- Jönköpings läns museum. Jönköping.

Anläggningstabell

Anl.nr	Typ	Profilrtn. nr.	Plan nr	Kommentar	Form i plan	Storlek i plan	Form i profil	Nivåer (möh) toppmått/bottenmått	X-koord	Y-koord
A1	Skärvstenshög	A1:1-2, A1:2:1-2;A1:3. 19,22,23,25	1,2a:1,4a, 6,7,10,12, 13,17,18, 19,20,25, 27	¹⁴ C-analys: 1020 f.Kr. +90 år. 975 f.Kr. +80 år. 1040 f.Kr. +85 år. (1 sigma St 7895, 7896, 7897).					108	100
A2	Härd	15,26, plan 24?	3a, 24		Oval	1,25x0,9	Oregelbunden	115,95/115,79	107,1	91,5
A3	Härd	6	3a	Ej helt framschaktad	Okänd	0,8	Skålad	115,85/115,61	114,5	90,6
A4	Härd	6,21,22	1,3	Ej helt framschaktad	Okänd	0,85	Plan	115,90/115,77	112,8	90,7
A5	Härd	11	3a	¹⁴ C-analys: 80 e.Kr. +105 år. (1 sigma St 8649).	Oval	1,80x1,48	Plan	115,74/115,69	115,1	96,0
A6	Härd	12	3a		Oval	1,44x1,02	Okänd	115,80/115,67	117,4	97,3
A7	Härd	13,19,27	4a	¹⁴ C-analys: 405 e.Kr. + 170 år. (1 sigma St 8650).	Oval	2,50x1,82	Skålad	115,79/115,39	107,0	118,0
A8		23	4a							
A9			3a, 5,10		Oregelbunden	1,10x1,00			115,5	100,0
A10	Sotlager		4a	Ingår i A1	Oval	1,48x1,23	Okänd		113,3	103,7
A11	Härd	21	3a	Hela profilen finns ej dokumenterad	Något oregelbunden	1,55x1,30	Plan	115,93/115,78	113,3	93,4
A12	Skärvstenskoncentration		1	Ej dokumenterad i profil	Avlång	1,40x0,40	Okänd	115,86/115,80	111,6	91,0
A13	Härd	15	3a	Ej helt framschaktad	Okänd	1,43	Ngt oregelbunden	115,58/115,40	120,0	98,6
A14	Härd	15	3a, 4a	Ej helt dokumenterad i profil	Rund	0,84x0,80	Plan	115,99/115,87	118,0	99,3
A15	Kulturlager		4a	Svåravgränsat i plan	Oregelbundet	2,00x1,58	Okänd	115,87/-	118,5	102,6
A16	Härd	27	4a	Ej helt dokumenterad i profil	Rektangulär	1,67x0,85	Okänd	115,91/115,69	117,2	103,9
A17	Härd	3	4a	Ej helt dokumenterad i profil	Oval	1,20x0,91	Oregelbunden	115,74/-	116,8	105,9
A18	Härd	1	4a	Ej helt framschaktad	Okänd		Skålad	115,62/115,38	115,4	109,6
A19	Härd	3	2a:1,22	Ej helt dokumenterad i profil	Oval	1,75x1,37	Oregelbunden	115,60/115,45	111,6	108,3
A20	Härd	6	1, 15	Endast mindre del framschaktad			Troligtvis plan	115,72/115,62	107,8	90,3
A21	Stolphål	1	1	Stenskott	Oval	0,38x0,31	Oregelbunden	115,61/115,31	108,3	91,3
A22	Stenansamling		4a		Oregelbundet	1,4x1,4		116,02/-	115,8	103,2
A23	Härd		4a		Oval	1,41x1,12			115,5	101,7
A24	Sotlager	3			Oregelbundet	1,77x1,00		116,09/115,80	109,2	104,2

Anl nr	Type	Profilritn. nr.	Plan nr	Kommentar	Form i plan	Storlek i plan	Form i profil	Nivåer (möh) toppmått/bottenmått	X-koord	Y-koord
A25	Kokgrop	2, 22	6		Rektangulär	0,35x1,05	Skålad	115,74/115,24	111,8	91,0
A26	Stolphål	1	3a		Rund	0,38	U-format	115,58/115,36	116,0	97,0
A27	Nedgrävning	1	3a		Oval	0,59x0,43	Ngt oregelbunden	115,72/115,32	115,6	98,6
A28	Nedgrävning	1	3a		Oval	0,41x0,32	U-format	115,74/115,62	116,2	95,4
A29	Stenpackning	Plan 10	4a, 8, 10		Oregelbundet	1,14x0,88			117,1	102,0
A30	Härd		4a, 8		Avlång	1,02x0,35			117,3	101,1
A31	Stolphål	4	4a	Stenskott	Runt	0,28x0,30	U-format	115,75/115,61	116,4	100,9
A32	Stolphål	2	16	Stenskott. ¹⁴ C-analys: 1455 f.Kr. + 315 år. (1 sigma. St12066)	Runt	0,48	Skålad	115,70/115,55	118,4	98,4
A33	Stolphål	3	4a	Under A17	Runt	0,35x0,33	U-format	115,60/115,20	117,0	105,9
A34	Stolphål	3	4a		Ovalt	0,26x0,20	U-format	115,55/115,27	115,6	106,0
A35	Stolphål	2, plan 10	10, 16		Rektangulär	0,53x0,30	U-format	115,62/115,20	119,2	99,6
A36	Härd		1		Oregelbundet	0,81x0,72			110,2	92,5
A37	Härd	23		I rösets profilbänk	Okänd			115,76/115,66	107,6	93,2
A38	Härd	Plan 11	11	Under A1	Oregelbundet	0,76x0,67		116,84/116,58	110,1	95,0
A39	Recent nedgrävning (?)	Plan 9	9	Under A1	Avlång	3,35x0,20			108,3	103,4
A40	Sotlager	Plan 10	10		Rundad	0,52x0,48	Troligtvis plan, endast halva dokumenterad	115,75/115,65	116,8	99,8
A41	Kokgrop	Plan 21	21, 26, 28	Kan ev vara 2 anl, ej digitaliserad exakt som på ritningen	Rektangulär	2,75x1,00	Oregelbunden	115,73/115,31	111,0	104,9
A42	Härd									
A43	Sotlager		22	Endast delvis framschaktad	Okänd			115,71/-	107,4	109,3
A44	Stolphål		15, 23, 28		Rund	0,56x0,55			105,8	92,9
A45	Härd									
A46	Härd	Plan 23	4a, 23		Rund	1,40	Plan	115,89/115,69	105,0	92,5
A47	Stolphål	Plan 26	4a, 26	Stenskott	Oval	0,47x0,30	U-format	115,63/115,23		
A48			4a, tidigare 14b		Oval	1,25	1,00		118,4	101,0
A49			tidigare en av A29						119,7	100,1
37/42,45			2a, 2, 14, 24, 25, 29, 30, 31							

Fyndtabell 1982-1991

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
1	1		Knacksten	Sten		672	115,96	11,5	103,5
2	1		Föremål, oid	Flinta		15	-	109,75	94,45
3	1		Skrapa	Flinta		6,4	115,85	113,7	102,13
4	1		Kärl	Keramik	I profil	56	116,04	107,15	103,13
5	1		Kärl	Keramik		7,4	116,00	112,65	100,35
6			Kärl				115,97	110,5	95,47
7	1		Kärl	Keramik		3,4	115,93	111,3	103,45
8	1		Kärl	Keramik		4	116,08	110,35	96,0
9	1		Kärl	Keramik		3,7	-	114,2	101,6
10	1		Kärl	Keramik	Se anteckningar. Kärlet är limmat och utställt på Braheskolan.	626	-	-	-
11	1		Lerklining	Bränd lera		138,4	116,10	108,6	95,4
12	1		Lerklining	Bränd lera		13,1	116,10	108,6	95,4
13	1		Bränd lera	Bränd lera		1,3	116,13	108,0	95,57
14	1		Lerklining	Bränd lera		61	116,10	108,6	95,4
15	1		Lerklining	Bränd lera		32	116,10	108,6	95,4
16	1		Bränd lera	Bränd lera	I kol/sotlager	0,4	116,12	111,9	102,5
17	1		Bränd lera	Bränd lera	I profil	0,5	116,12	108,15	98,95
18	1		Bränd lera	Bränd lera		18,3	115,86	109,15	93,85
19	1		Bränd lera	Bränd lera		3,1	115,56	112	106,4
20	1		Knacksten	Sten	Utslälld på Braheskolan.	280,2	116,20	112,4	100,74
21	1		Kärl	Keramik	I sotlager	12	115,88	109,10	104,15
22	8		Flinta	Flinta		4,3	115,57	114,10	106,6
23	10		Skaftålsyxa	Sten		203,6	115,96	112,5	102,5
24	5		Knacksten	Sten		525	115,9-83	115,84	96,15
25	7		Bränd lera	Bränd lera		0,8	-	118,9	107,15
26	16		Knacksten	Sten	Utslälld på Braheskolan.	766,2	115,80	117,5	102,5
27	16		Bränd lera	Bränd lera		6,0	115,79	116,96	103,32
28	19		Skaftålsyxa	Sten	Ämne?	140,2	115,56	112,20	107,8
29	22		Bränd lera	Bränd lera	I botten av anl	1,0	95,73	115,5	104,0
30	22		Kärl	Keramik		3,4	115,77	116,0	104,35
31	24		Avslag	Flinta	Bränt avslag. Enl depositionskvitta även tre bitar keramik som finns på utställda på Braheskolan.	0,8	-	109,10	103,9

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
32	25		Lerklining	Bränd lera/lera		50,0	115,50	111,18	90,86
33			Kärl	Keramik	Lager 2	2,0	116,07	112,5	97,5
34			Kärl	Keramik		6,0	116,01	113,3	103,98
35			Kärl	Keramik		3,0	115,83	-	-
36			Kärl	Keramik		9,0	115,67	116,06	113,0
37			Kärl	Keramik		5,0	116,07	101,12	103,46
38			Kärl	Keramik	Mynningsbit. Lager 2	3,0	116,00	113,54	106,72
39			Kärl	Keramik		8,0	115,80-77	111,7	94,3
40			Kärl	Keramik		82	116,02-115,90	108,35-50	100,15-28
41			Kärl	Keramik		8,0	115,87	109,5	104,5
42			Kärl	Keramik		10,0	115,91	109,5	104,5
43			Kärl	Keramik		8,0	115,81	108,4	100,35
44			Kärl	Keramik		0,3	115,81	108,46	100,38
45			Kärl	Keramik	Sekundär lerklining i asken	20,0	115,70	108,4	100,25
46			Kärl	Keramik		2,0	115,87	108,05	100,2
47			Kärl	Keramik		4,0	115,95	112,4	101,0
48			Kärl	Keramik		4,0	115,65	116,26	107,86
49	14		Kärl	Keramik		0,7	115,71	118,13	100,7
50			Kärl	Keramik	Bottendelar	321,0	115,90	107,9	93,0
51			Kärl	Keramik	I profil	5,0	115,97	107,9	96,4-6
52			Knapp?	Koppar		2,0	-	-	-
53			Bryne	Skiffer		16	115,95	113,08	104,62
54	5		Föremål	Trä (förkolnat)		2,0	115,74	115,22	95,45
55			Bryne	Sandsten?		643,0	116,12	112,5	95
56			Knackssten	Sten		211,0	116,01	112,86	102,86
57			Sten	Sten		166,0	115,83	114,34	95,82
58			Avslag	Flinta		1,0	115,79	117,3	102,18
59			Avslag	Flinta		0,1	115,78	108,2	93,2
60			Flinta	Flinta		5,0	115,75	112,5	107,11

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
61			Bränd lera	Lera		1,0	115,83	117,25	100,9
62			Bränd lera	Lera		2,0	115,85-80	108,5-109,8	104,0-25
63			Kärl	Keramik	Bottendel	180,0	-	-	-
64	5		Brända ben	Ben	Brandlager	10,0	115,84-75	115,3-7	96,4-77
65	5		Brända ben	Ben		0,2	115,85-83	116,64-82	95,94-96,21
66			Brända ben	Ben		0,1	115,97	114,75	96,8
67	5		Brända ben	Ben	I profil	3		115	95
68			Brända ben	Ben		0,1	115,85	110,6	105,96
69			Brända ben	Ben		0,1	115,63	111,12	109,8
70			Brända ben	Ben		0,4	115,82	112,10	95,3
71			Brända ben	Ben		0,2	115,85	108,87	93,0
72			Brända ben	Ben		0,2	115,92	109,5	104,2
73			Brända ben	Ben		0,1	115,95	109,25	102,75
74	22		Brända ben	Ben		0,6	115,83-70	115,5-116,3	94,6-101,9
75	24		Brända ben	Ben	Sotlager, koncentration	6,8	115,98-86	107,8-108,8	102,6-105,2
76			Brända ben	Ben		0,2	115,95	114,1	100,64
77			Brända ben	Ben		2,1	115,93-91	113,5-114,35	103,0-12
78			Brända ben	Ben		13	115,96-80	108,5-109,8	104,0-105,0
79			Brända ben	Ben		2	116,11-115,96	112,35-65	100,6-101,0
80			Brända ben	Ben		1	116,05-115,83	113,18-69	94,1-101,5
81			Brända ben	Ben		0,5	116,14-11	110,8-111,05	96,4-76
82			Brända ben	Ben		0,1	115,88	112,0	105,9
83			Brända ben	Ben		0,1	-	114,7	104,5
84			Brända ben	Ben		0,3	115,92-79	117,7-118,0	99,65-100,9
85	1		Kärl	Keramik		11	115,97	107,9	97,8

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
86	1		Oid	Sten		2	115,88	107,2	102,9
87	1		Kärl	Keramik		2	115,8	107,3	103,25
88	1		Kärl	Keramik		6	115,85	108,2	98,3
89	1		Kärl	Keramik		10	115,65	108,3	100,75
90	1		Avslag	Flinta		2	115,91	109,95	103,9
91	1		Kärl	Keramik		3	115,85	109,9	104,15
92	1		Kärl	Keramik		11	115,82	109,9	104,22
93	1		Kärl	Keramik		5	116,0	110,05	104,0
94	1		Kärl	Keramik		2	115,91	110,15	104,10
95	1		Kärl	Keramik	Bränt avslag.	10	115,87	110	103,92
96	1		Bränd lera	Bränd lera		13	115,79	110,15	105,11
97	1		Kärl	Keramik		1	115,74	110,25	101,40
98	1		Avslag	Flinta		5	115,93	111,10	102,65
99	1		Kärl	Keramik		13	115,81	111,2	104,84
100	1		Kärl	Keramik		3	115,82	111,2	104,25
101	1		Kärl	Keramik		1	115,76	112,94	103,95
102	1		Kärl	Keramik		23	115,74	112,10	104,35
103	1		Kärl	Keramik		4	115,77	113	104,4
104	1		Kärl	Keramik		2	115,82	114,75	100,95
105	1		Bränd lera	Bränd lera		1	115,9	115,0	101,2
106	6		Bränd lera	Bränd lera		1	115,74	117,45	97,91
107			Kärl	Keramik		10	115,89	113,3	100,44
108			Kärl	Keramik		5	115,9	113,35	100,75
109			Kärl	Keramik		3	115,86	114,76	100,17
110	1		Bryne	Sten		250	116,28	104,45	102,15
111	1		Kärl	Keramik		1	116,46	105,57	97,16
112	1		Kärl	Keramik		4	115,9	109,87	103,99
113	1		Kärl	Keramik		5	115,74	110,5	105,26
114	1		Kärl	Keramik		9	115,78	110,86	103,0
115	1		Kärl	Keramik		14	116,31	111,12	99,62
116	1		Bryne	Skiffer		226	115,84	111,65	105,10
117	1		Kärl	Keramik		11	115,77	111,04	104,22

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
118	1		Kärl	Keramik		3	115,8	112,55	104,48
119	1		Kärl	Keramik		1	116,09	112,18	99,68
120	1		Avslag	Flinta		6	115,82	113,91	102,40
121	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	10	115,93	108,5	99,65
122	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	20	115,96	108,3	99,65
123	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	4	115,96	108,3	99,65
124	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	40	115,95	108,8	99,65
125	1	A1:3	Knacksten	Sten	Lager 3. Utställd på Braheskolan.	719	116,31	107,8	99,65
126	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	5	115,99	110,4	99,65
127	1	A1:3	Kärl	Keramik	Lager 3	2,0	115,92	111,0	99,65
128					Utgår				
129					Utgår LV/JB				
130	1		Kärl	Keramik	Se profil	16	-	-	-
131	1		Kärl	Keramik	Mynningsbit. I störning	137	116,14	-	-
132					Utgår LV/JB				
133			Bryne	Skiffer		36	115,90	112,76	103,07
134			Avslag	Flinta		2	115,66	117,5	105,8
135	1	A1:2:2	Kärl	Keramik		54	116,25	110,8	110,5
136	1	A1:2:2	Kärl	Keramik		104	116,2	108,0	110,5
137					Utgår LV/JB				
138	1		Oid	Sten	Lösfynd	901	-	-	-
139	1		Kärl	Keramik	Lösfynd i profil	2	-	-	-
140	1		Kärl	Keramik	NO-hörnet	9	-	102,5	92,5
141	1		Kärl	Flinta		1	115,91	101,4	97,4
142	1		Kärl	Keramik		1	115,91	101,4	97,4
143	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	12	116,4	105,7	97,2
144	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	6	115,83	101,45	101,07
145	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	29	116,29	102,5	100
146	1		Avslag	Flinta	Bränt	1	115,73	103,55	105,32
147	1		Kärl	Keramik	I bottenkikt	5	115,79	108,66	105,8
148			Oid	Sten	Lösfynd S del av ruta	62	115,89	100	97,5
149			Oid	Sten	Lösfynd S del av ruta	84	115,83	100	97,5

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
150			Kärl	Keramik		4	115,88	108,8	107
151			Kärl	Keramik		8	115,66	110,7	104,77
152			Kärl	Keramik		1	115,72	113,5	104,7
153			Malsten	Sten	Lösfynd. Utställd på Braheskolan.		-	-	-
154			Sten	Sten	Bearbetad	62,2	116,67	105,82	99,46
155	1		Kärl	Keramik	Lager 5	22,2	116,15	-	-
156	1	A1:2:1	Kärl	Keramik	Lager 3	19,3	116,29	106,0	100,5
157	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	351	116,55	107,10	97,5
158	1		Kärl	Keramik		85,5	116,11	102,5	100
159	1		Kärl	Keramik	Bottenskärvor. Sällfynd	46,9	116,2	102,5	100
160	1		Kärl	Keramik		4,4	115,89	103,39	99
161			Kärl	Keramik	Sällfynd, SÖ-hörnet 0-10 cm över sterila skiktet	29,9	-	102,5	100
162	1		Kärl	Keramik		9,2	-	102,5	97,5
163			Kärl	Keramik		121			
164	19		Knacksten	Sten		656,7	-	-	-
165	1	A1:1:1	Knacksten	Sten	Rasmassor	598,2	-	-	-
166	1		Kärl	Keramik		15,6	116,07	103,35	100,93
167			Kärl	Keramik		5,1	115,89	102,5	92,5
168	1?		Knacksten	Sten		268	116,57	105,58	98,12
169			Bryne	Skiffer		5,5	115,70	109,55	108,0
170	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	7,7	116,07	102,5	100
171	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	11,4	116,39	102,5	100
172	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	2	116,56	105	97,5
173	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	5,6	116,17	102,5	100
174	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Bottenskärvor. Lager 2	31,2	116,23	107,20-30	94,0-70
175	1		Avslag	Flinta	Sällfynd	<0,0	116,15	102,5	100
176	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	16,5	116,04	107,0-25	93,15-100,2
177			Kärl	Keramik		1	115,96	104,5	93,0
178	1		Kärl	Keramik	Sällfynd i rutans mitt 0-5 cm över steril	5,3	-	102,5	100
179	1		Kärl	Keramik	Mynningsbit. I profil	6,3	115,99	106,42	102,42
180	1		Kärl	Keramik	Profil Ö-V	47,9	-	-	-
181	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Bottenskärvor. Lager 6	177,6	116,10	107,5	100,4

Fynd nr	Anl nr	Profil	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Nivå (möh)	X-koordinat	Y-koordinat
182	1		Kärl	Keramik		9,2	115,9	104,6	97,10
183	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	3,8	-	102,5	97,5
184			Kärl	Keramik		11,4	115,9	103,03	101,63
185	1		Kärl	Keramik		9,7	-	102,5	97,5
186	1		Kärl	Keramik		3	115,97	102,75	101,15
187	1		Kärl	Keramik		11,5	116,08	103,8	100,76
188	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	107,5	116,13	107,05-10	98,15-99,15
189			Kärl	Keramik	Sällfynd?	2,5	115,95	102,5	102,5
190	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	16,1	116,11	107,2	95,15
191	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	21,1	116,10	107,05-10	98,15-99,15
192	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 10, 12	1,9	115,98	106,4	99,22
193			Kärl	Keramik		35,8	116,06	103,58	101,02
194	1		Kärl	Keramik	Profil Ö-V. Lager 5	3,1	116,02	-	-
195	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	76,9	116,22	107,15	97,23
196	1		Bryne	Skiffer	Sotlager	6,6	116,02	104,9	102,35
197	1		Kärl	Keramik	Mynningsskära	9,9	115,86	103,8	102,5
198	1	A1:1:1	Bryne	Skiffer	Lager 10	7	115,82	107,05-10	98,05-99,05
199	1		Kärl	Keramik	Mynningsskära	77,5	116,19	104,10	101,20
200	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	13,9	-	102,5	97,5
201	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Profil	59,5	116,10	107,05-10	98,15-99,15
202			Kärl	Keramik	Profil Ö-V. Lager 1	39,4	116,85	-	-
203	1		Avslag	Flinta	Bränd. I bottenkikt	0,7	-	101-102	106,5-107,5
204	1		Kärl	Keramik	I bottenkikt	29,2	-	101-102	106,5-107,5
205	1		Kärl	Keramik	Lager 5, profil	18,1	-	-	-
206	1		Kärl	Keramik	I rasmassor, N profilvägg	41,5	-	-	-
207	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5, bottenlager	127,6	116,05	106,0-15	99,10-20
208	1		Kärl	Keramik	Mynningsskära. Sällfynd	3,9	-	105	97,5
209	1		kärl	Keramik		6,4	115,99	106,7	98,5
210	1		Kärl	Keramik	Lösfynd	5	-	-	-
211	1	A1:1:1	Kärl	Keramik	Lager 5	19,8	-	107,20-25	94,55-96,10
212	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	1,8	116,41	102,5	100
213	1		Kärl	Keramik	Sällfynd	14,6	116,29	102,5	100
214	1		Malsten	Sten	I 6 delar	1439,2	-	105	100
215	1		Kärl	Keramik	Profil. Sällfynd	482	-	108,3	99,65
500			Kärl	Keramik	F10 dubbelreg.	626			

Fyndtabell 1979-1981

Fyndnr	Anl nr	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Antal	Fragmentering	Urspr. fyndnr	Fältsåsong	Text ursprungspåsen
216	A1	Kärl	Keramik		4,8	2	Fragment	F2	1979	"Brandlagret"
217	A1	Kärl	Keramik		13,4	4	Fragment	F3	1979	"I brandlagret"
218	A1	Ben	Ben		310,3		Fragment	F1	1979	"Från brandlagret"
219	A1	Brända ben	Ben		9,3		Fragment	F1	1979	"Från brandlagret"
220	A1	Ben	Ben		82,8		Fragment	F4	1979	"Från brandlagret"
221	A1	Kärl	Keramik	3 mynningsdelar	225,6	32	Fragment		1980	"Ö"
222	A1	Kärl	Keramik		8,7	5	Fragment	F5	1980	"N"
223	A1	Knacksten	Sten		514		Intakt		1980	
224	A1	Kärl	Keramik	1 mynningsdel, 3 bottendelar	1061	>100	Fragment		1980	"N"
225	A1	Kärl	Keramik	I 2 fyndaskar, 10 bottendelar	1251	>100	Fragment	F4	1980	Låg i 27 påsar märkta U1-27
226	A1	Kärl	Keramik	15 mynningsdelar, 4 bottendelar, 1 skärva m intryck	762	>100	Fragment		1980	"Ö" Låg i 35 påsar märkta U1-35
227	A1	Ben	Ben	Tandfragment, smulor	34,1		Fragment	F4	1980	"Ö"
228	A1	Ben	Ben		30,5		Fragment		1980	"Ö"
229	A1	Brända ben	Ben		8,7		Fragment		1980	"Ö"
230	A1	Ben	Ben	Tandfragment, smulor	55,1		Fragment		1980	"N"
231	A1	Brända ben	Ben		13,3		Fragment		1980	"N"
232	A1	Malsten	Sten		508		Intakt	F9	1981	
233	A1	Kärl	Keramik		6	1	Fragment	F15	1981	
234	A1	Kärl	Keramik		8,9	3	Fragment	F22	1981	
235	A1	Kärl	Keramik		16	4	Fragment	F25	1981	
236	A1	Kärl	Keramik		7	2	Fragment	F4	1981	
237	A1	Kärl	Keramik		19,2	4	Fragment	F2	1981	
238	A1	Kärl	Keramik		9,7	3	Fragment	F26	1981	
239	A1	Kärl	Keramik		1	1	Fragment	F6	1981	
240	A1	Kärl	Keramik		4,7	1	Fragment	F19	1981	
241	A1	Kärl	Keramik		1,7	1	Fragment	F16	1981	
242	A1	Kärl	Keramik		2,2	1	Fragment	F23	1981	
243	A1	Kärl	Keramik	1 mynningsdel, 1 bottendel. Br lera? + 1 p "smulor"	1006	>100	Fragment	F24	1981	
244	A1	Kärl	Keramik	1 mynningsdel, 2 bottendel. Br lera? + 1 p "smulor"	1023	>100	Fragment	F1	1981	
245	A1	Brända ben	Ben	Påträffades i fynd 243	7,6		Fragment	F24	1981	
246	A1	Ben	Ben	Påträffades i fynd 243	7,5		Fragment	F24	1981	

Fyndnr	Anl nr	Sakord	Material	Beskrivning	Vikt gram	Antal	Fragmentering	Urspr. fyndnr	Fältsåsong	Text ursprungspåsen
247	A1	Ben	Ben		43,7		Fragment	F4	1981	
248	A1	Ben	Ben	Tänder, smulor	51,3		Fragment	F8	1981	
249	A1	Ben	Ben	Tandfragment	14,7		Fragment	F3	1981	
250	A1	Ben	Ben	Smulor	55,1		Fragment	F18	1981	
251	A1	Ben	Ben	Smulor	11,8		Fragment	F12	1981	
252	A1	Ben	Ben	Tandfragment, smulor	4,9		Fragment	F11	1981	
253	A1	Ben	Ben	Tänder, smulor	27,5		Fragment	F14	1981	
254	A1	Ben	Ben	Tandfragment, smulor	13,4		Fragment	F7	1981	
255	A1	Brända ben	Ben	Påträffades i fynd 244	3,1		Fragment	F1	1981	
256	A1	Brända ben	Ben		5,3		Fragment	F5	1981	
257	A1	Ben	Ben	Smulor	3		Fragment	F10	1981	
258	A1	Ben	Ben	Smulor	30,3		Fragment	F21	1981	
259	A1	Ben	Ben		42,3		Fragment	F20	1981	
260	A1	Ben	Ben	Tandfragment	22,3		Fragment	F27	1981	
261	A1	Ben	Ben	Tänder, smulor	88,8		Fragment	F17	1981	
262	A1	Ben	Ben	Smulor	81,8		Fragment	F13	1981	
263	A1	Brända ben	Ben		2,4		Fragment	F13	1981	
264	A1	Brända ben	Ben	Ingen proveniens	46		Fragment		1981	

OSTEOLOGISK ANALYS

SKÄRVSTENSHÖG

RAÄ 112, Visingsö, Jönköpings kommun. Småland

Av Joakim Svahn

Inledning

På uppdrag som praktikant vid Jönköpings länsmuseum analyseras ben från en undersökt skärvstenshö, Raä 112, på Visingsö, Visingsö socken, Jönköpings kommun i Småland. Benen hittades i ett brandlager som daterats till bronsålder–romersk järnålder.

Analysen har gjorts av Joakim Svahn under perioden oktober–november 2009.

Terminologi

Skärvsten är i dag den vedertagna beteckningen för upphettad sten som sprängts i skärvor, har benämnts på olika sätt under årens lopp (se Andersson Ambrosiani 2001:114ff). Ibland används även termen skörbränd sten men då framför allt att beskriva ett hårdare bränt stenmaterial som lättare smular sönder.

Skärvstenshö är en höglignande anläggning av rundad, ore-gelbundet rundad eller oval form, huvudsakligen uppbyggd av skärvsten (Hyenstrand 1984:16). Förutom att skärvsten under bronsåldern lades på hög förekommer de även i så kallade skärvstensflak. Skillnaden mellan dessa två fornlämningsstyper är egentligen det som terminologin antyder, alltså den yttre morfologin. I ena fallet bildat skärvstenen en ”hö” och i det andra ett ”flak”. Med tanken på den stora variation som fornlämningsstypen visar vad gäller dess användning, yttre och inre morfologi, fyndinnehåll samt diverse konstruktionsdetaljer ter sig termen skärvstenshö väldigt generell. Den beskriver ju egentligen bara anläggningens konstruktionsmaterial (skärvsten) och form (-hö).

Förbränningsgrad

Kremerade ben är brända i olika grader, vissa är sotiga, andra bleka, nästan kalkliknande och vissa verkar knappt påverkade av bränningen. Det är svårt att gruppera benen efter grad av förbränning, då detta byggs på en uppskattning av undersökaren (Holck 1986:131). Färgen på benen från en kremering kan variera, detta beroende på att fördelningen av mjukdelar skiftar mellan olika delar av kroppen. Vissa ben skyddas mer eller mindre från hettan under olika lång tid. Individuella skillnader som kroppsstorlek och skillnader i benstomme förekommer men också hur kroppen placerats (Mck-

inley 1989:66). Holck har delat upp de brända benen i fem olika grupper eller grader av kremation utifrån följande kriterier:

- Grad 0 – till utseendet obränt – Benen kommer från ett bål, men är så lite påverkade av hettan att de inte uppvisar några spår av förbränning. Benets substans har inte genomgått några synliga förändringar och där finns inga tecken på att benet deformerats.
- Grad 1 – sotiga – Mycket lite, ickeperfekt kremation på grund av syrebrist, där den annars oförändrade benytan har fått en glanslös, gråsvart, sotig färg.
- Grad 2 – lätt bränning – Benet har bränts men har fortfarande en blek färg. Benen kan ha deformerats av hettan. Benet har också sin naturliga hårdhet, och om man skrapar på ytan så lämnas ett tydligt märke.
- Grad 3 – måttlig bränning – Utseendet liknar grad 2 möjligen något ljusare. Men en tydlig rand görs enkelt om man skrapar på ytan.
- Grad 4 – stark bränning – Benen är nästan vita och har en porös, kalklik konsistens. I detta stadium består fynden, i regel av små fragila fragment som man väldigt enkelt kan göra märken i genom att skrapa på dess yta (Holck 1986:131).

Materialet

Majoriteten av de brända benen från skärvstenshögen är framför allt vita till färgen och har således blivit utsatta för en hög temperaturer vid bränningen. Tandfragment och även en stor del av de artbestämda djurbenen är något sämre förbrända och flera är blåvita till färgen. Enligt schemat efter Holck från 1986 kan flertalet ben placeras i förbränningsgraden 3 och 4, d v s medelhög och hög förbränning (Holck 1986:131). Fragmenteringsgraden är hög och benfragmenten är i genomsnitt mindre än 12 mm i lineär storlek.

Sammanlagt har ca 914,7 gram ben analyserats. Av den totala benvikten har ca 15 % kunnat bestämmas till art och/eller benslag, se FIGUR 1.

FIGUR 1. Fördelningen av bestämt och obestämt benmaterial samt den totala benvikten.

Anl nr	Mängden id material	Mängden oid material	Antal fragment	Totalvikt
RAÄ 112	531,2 gram	268,2 gram	2578	914,7 gram

Metod

Benmaterialet har tvättats och grovsorterats i olika bengrupper. Förutom en bedömning av de brända fragmentens färg, storlek och sotighet, har de ben som varit möjliga att bestämmas till art och benslag räknats, vägts och separerats från obestämt benmaterial. Även bestämningar av bendel och sida har gjorts. Det obestämda materialet har enbart vägts. I analysen ingår även en bedömning av kön, ålder, och minsta individantal (MNI). Dessutom har sjukliga,

genetiska eller andra noterbara förändringar på benen registrerats.

Könsbedömningar grundar sig främst på morfologiska bedömningar (form och storlek) av specifika skelettdelar, främst från bäckenet och kranium. Fragmenteringen av skärvstensmaterialet gör dock att höftbenen sällan går att använda vid bedömning, och så är även fallet i detta material. På kraniet finns skillnader mellan han- och honkön, både vad gäller kraniets form och att dess muskelfästen är mer eller mindre uttalade. De delar av det mänskliga kraniet som man främst ska lägga märke till är ögonhålorna, örat, nacken, underkäken samt storleken på tänderna (Krogman 1978). Att bedöma kön så exakt som möjligt på däggdjur och människor är i hög grad beroende av skelettets helhet och ålder. Ett fullständigt, vuxet skelett bör ge en 100 % säker könsbedömning, för barn och ungdomar (under 15 – 18 år) minskar säkerheten till 50 % (Krogman 1978:149). När det gäller brända skelettmaterial saknas helheten och därigenom är en bedömning av kön mycket svår.

Det är alltid den dödes biologiska ålder och inte den kronologiska ålder som bedöms vid en osteologisk analys. Vägledande vid bedömningen är framförallt tanduppsättningen och hur långt sammanväxningen av ledändar med benskäft har kommit. En indelning av vuxna i snävare åldersintervall är därmed av förklarliga skäl svår. Skallsömmar på kraniet kan emellertid ge vägledning då de börjar växa samman från 25 – 30- års ålder på människan. Det finns dock tvivel angående sutursammanväxningens tillförlitlighet (Krogman 1978:76ff). Dessutom kan nötningsgraden på tänder användas som ett komplement till individens ålder (Wahl 1982:16f). Nötningsgraden på tänder är i hög grad påverkade av bl. a dieten och bör därför inte vara det enda ålderskriteriet man använder sig av, dessutom påträffas sällan hela tandkronor i bränt material. Att en närmare bedömning inte kunnat göras beror dels på materialets fragmenteringsgrad men också på att ”rätt” fragment saknas.

Resultat

Vid en MNI beräkning har en människa hittats i skärvstenshögen. Tillsammans med individen har två nötdjur, ett får/get, en gris samt ett fragment av en hönsfågel deponerats i skärvstenshögen. Av nötdjuret, får/get och svin finns inte alla skelettdelar representerade, och man kan inte anta att hela djurkroppar har deponerats. Endast delar av fågel (del av ett lårben) hittades. Jämförelse visar att fågelbenet sannolikt är ben från en orre eller annan hönsfågel. Materialet saknade fragment där ålder och kön kunde bestämmas.

Analys av brända ben

Den totala vikten var 914,7 gram, det obrända materialet uppgår till 609,4 gram vilket motsvarar 866 fragment. Här nedan redovisas endast de kremerade fragmenten vilket uppgår till 1712 fragment med vikten 305,3 gram. Av dessa fragment kunde endast 96 frag-

ment artbestämmas med vikten 37,6 gram detta resulterade att 1616 fragment med vikten 267,7 gram inte kunde bestämmas till art.

Homo sapiens (människa)

MNI (minsta individtal): 1

Ålder:?

Kön:?

Kommentar: Ingen bedömning av ålder och kön kunde utföras.

Benbestämning: 1 *cranium*, 1 *humerus*, obestämbara 20 stycken

Antalet: 75

Vikten: 22 gram

Bos Taurus (nötboskap)

MNI (minsta individtal): 2

Ålder:?

Kön:?

Kommentar: Ingen bedömning av ålder och kön kunde utföras.

Mind har beräknats efter höger skenben.

Benbestämning: 1 *os frontale*, 1 *os frontale margo supra-orbitalis* och *arcus superciliaris*, 2 *os temporale*, 2 *os zygomaticum*, 2 *tibia*, 4 *humerus*, 2 *tarsale*

Antal: 18

Vikt: 13,9 gram

Sus scrofa (svin)

MNI (minsta individtal): 1

Ålder:?

Kön:?

Kommentar: Ingen bedömning av ålder och kön kunde utföras.

Benbestämning: 1 *phalanx*

Antal: 1

Vikt: 0,2 gram

Anl nr	Art	Antal fragment	Vikt i gram
RAÄ 112	<i>Homo sapiens</i> (människa)	75	22
	<i>Bos taurus</i> (nötboskap)	18	13,9
	<i>Ovis aries/Capra hircus</i> (får/get)	1	1,1
	<i>Sus scrofa</i> (svin)	1	0,2
	<i>Galliformes</i> (hönsfågel)	1	0,4
	Oidentifierat material	1616	267,7
	<i>Bos taurus</i> (nötboskap)*	145	448,5
	<i>Ovis aries/Capra hircus</i> (får/get)*	135	45,1
	Oidentifierat material*	586	115,8
Summa		2578	914,7

FIGUR 2. Fördelningen av identifierade arter och oidentifierat material från skärvtenshögen. * Markerar material som ej kremerats och bedömts som yngre.

Ovis/hircus (Får/get)

MNI (minsta individtal): 1

Ålder:?

Kön:?

Kommentar: Ingen bedömning av ålder och kön kunde utföras.

Benbestämning: 1 *metatarsal*

Antal: 1

Vikt: 1,1 gram

Galliformes (Hönsfåglar)

MNI (minsta individtal): 1

Ålder:?

Kön:?

Kommentar: Ingen bedömning av ålder och kön kunde utföras.

Benbestämning: 1 *femur*

Antal: 1

Vikt: 0,4 gram

Fragmenteringsgrad, medel (mm): 6 Största fragment (mm): 27

Färg/förbränningsgrad: blåvit, gråvit, vita Sotighet: ja

Analys av icke brända ben

Vid en MNI beräkning har tre nötdjur hittats i skärvstenshögen, benen var mycket tunna och fragmenterades vid beröring. Två nötdjur var över 18 månader men under två år, det tredje djuret var 3 till 3,5 år gammalt.

Det fanns två lösa molar tre tänder från höger sida, samt två lösa molar tre från vänster sida med medelstarkt slitage vilket tyder på nötdjur 4 till 8 år gamla vid platsen. Det fanns ett stort antal tänder som har hugg, slaktmärken och andra krosskador. Det fanns en hel underkäke som har behandlats med 2,5 % paraooid för att stärka fragmentets hållbarhet, detta innebär att ingen DNA analys kan göras i framtiden på detta fragment. Från denna underkäke har separata fragment sparats, för eventuell ¹⁴C- datering.

Vid en MNI beräkning av får/get fragmenten är endast en individ identifierad. Beräkningen bygger helt på en lös molar tand. Ett svagt slitage på tanden indikerar på att individen är mellan två till fyra år gammal. Majoriteten av materialet från får/get bestod av tandfragment i mycket dålig kondition.

Forskningshistorik och tolkningsförslag

I analysen har 2578 benfragment med en vikt av ca 914,7 gram undersökts. Medelvikten av ben i skärvstenshögen från Visingsö är 0,3 gram. I benmaterialet från skärvstenshögen har det förutom människa identifierats ben från nötdjur, får eller get, svin och fågel. I skärvstenshögen har det inte identifierats fler än tre djurarter. Majoriteten av benen från högen placeras i förbränningsgrad tre och

fyra, d v s medelhög och hög förbränning.

Skärvstenshögar tolkades redan i ett tidigt stadium som boplatss-relaterade avfallshögar. I början lades stor vikt på vilket aktiviteter som låg bakom bildandet av skärvsten. Enligt Gustawsson var skärvsten rester efter matlagning och han kallade dem för kokstenshögar. Hans teori var att upphettade stenar placerades i behållare av trä för kokning av vatten (Gustawsson 1949). En annan funktionalistisk tolkning var att de var rester efter bronsgjutning (Schönbäck 1959, Oldeberg 1960).

Enligt Elfstrand (1995:26ff) är skärvstenshögarna rester efter läderproduktion. Flera olika sorters garvningsmetoder kräver nämligen mycket värme, vatten, rök och ved, det vill säga element som bidrar till bildandet av skärvsten. Elfstrand anser att skinn och läderprodukter kan ha varit vitala bytesvaror i bronshandeln med kontinenten och att skärvstenshögarna är ett indirekt bevis för detta.

Under senare år har de även ansetts vara rester efter kremeringsplatser. Enligt Kaliff byggs brandbål upp av stenar för att öka lufttillförseln. Skärvstenen skulle således utgöra rester efter dessa konstruktioner som efter kremeringen rensades bort från platsen för att bygga upp ett nytt fundament. Kaliffs teori bygger på undersökningar av skärvstenshögar i Ringby i Kvillinge socken i Östergötland och egna experiment (Kaliff 1997:60ff).

Ericsson har i en artikel presenterat teorin om att skärvstenshögar snarare var resurshögar än avfallshögar. Enligt honom användes krossad skärvsten som magring i keramik. Men han menar även att den mullrika jorden med träkol och sot som skärvstenshögarna ofta delvis består av användes som gödningsmedel på åkrarna (Ericsson 2002:64).

Är skärvsten en symbol för rikedom? Fynd av deglar och gjutformsfragment har hittats i, eller i närheten av, ett flertal skärvstenshögar (Kaliff 1997; Ullén 2003). Detta tyder på att skärvsten bland annat kan ha bildats i och med bronsgjutning som tillsammans med läderproduktion kan varit två av bronsålderns viktigare ekonomiska aktiviteter. Dessa är till viss del även sammanlänkade med varandra då skinn och läderprodukter har ansetts vara de viktigaste bytesvarorna för importen av brons (Baudou 1964:141).

Enligt Elfstrand går det även att förklara skärvstenshögarnas geografiska spridning genom läderproduktion. I Södra Sverige var nämligen en viktig bytesvara bärnsten, men eftersom denna inte finns naturligt i resten av Sverige och Visingsö måste man således ha använt sig av andra produkter för att byta till sig brons (Elfstrand 1995). Det bör dock poängteras att även Larssons teori, om bergart som lättare spricker vid upphettning (1986:5) är viktigt för denna tolkning eftersom bronsprodukter och läder även producerades i andra områden utan att skärvsten bildades.

Enligt Kristiansen (1998:109) var nötboskap även i sig ett pre-

stigedjur som användes i sociala och ekonomiska transaktioner. Förekomst av ben och tänder från nöt är vanligt i skärvstenshögar och kanske deponerades delar av djuren som offer. Kanske offrade man i skärvstenshögar för att försäkra sig om fortsatt välbefinnande i området. Något som talar för en sådan tolkning skulle vara om fynd av t.ex. astragalustärning eller liknande som kan associeras till spårdom eller förutsägelser om varsel (Fagerlund 1997:83). Analogt med Kaliff (2007:110f) kan slakten ha varit en viktig aktivitet som utfördes på speciella platser och med stöd av vissa regler. Att en plats tolkas som slaktplats utesluter alltså inte tolkningen om en offerplats. Visingsö kan alltså ha varit både en slaktplats och offerplats.

Tolkning att skärvstenshögen kan vara rester efter brandbål nämns redan i forskningshistoriken (Kaliff 1997:60f) vi skall bygga vidare på denna teori. En möjlig förklaring till att man endast begravde i vissa skärvstenshögar kan vara att just skärvsten var rester efter brandbål och därmed speciell och redan förknippad med döden. Vi kan inte utesluta att bronsåldersmänniskorna samlade skärvstenen efter varje kremering och lade denna sten i specifik hög som sedan försågs med t.ex. kantkedja. De för skärvstenshögar typiska föremålskategorierna utgör kanske offer till de avlidna förfäderna som redan hade kremerats. Att t.ex. malstenar och knackstenar kan ha symboliserat fertilitet och pånyttfödelse och de även användes för rituellt krossande av benen efter kremeringen (Kaliff 2007:142). I och med denna ritual kanske föremålens betydelse ändrades från praktisk till religiös och de deponerades då i skärvstenshögen aningen som gravgåvor eller offer till förfäderna.

Genom att producera skärvsten, anlägga skärvstenshögar och utföra repetitiva handlingar såsom offer till förfäderna och/eller begravningar i högar skapades kanske gruppens identitet. Genom dessa handlingar upprätthölls kanske även samhällets sociala struktur, som grundades på elitens närhet till förfäderna (Victor 2007:252). En intressant teori har nyligen tagits upp av Goldhahn (2007:222ff) som har med kremeringar att göra kring de avlida under bronsåldern. För att bränna benen i temperatur över 800 grader, som de flesta benen från järnålder och bronsålder har bränts i, krävdes en utvecklad pyroteknisk kunskap som endast smeden behärskat. Goldhahn anser till och med att själva brandbålet kan ha använts som värmekälla för bronssmältning. Kremering av en avliden människa höjer nämligen, på grund av kroppsfettet, temperaturen i ett gravbål avsevärt. Den höga temperaturen som en kremering skapar kunde således underlätta bronssmiddens hantverk (Goldhahn 2007:230ff).

Referenser

- Andersson Ambrosiani, B. 2001. Människa – eld – sten. I: Bolin, H. Kaliff, A. Zachrisson, T (red). Mellan sten och brons. Uppdragsarkeologi och forskning kring senneolitikum och bronsålder. Opia 27 & Stockholm Archaeological Reports No 39 2001: 115 – 131
- Baudou, E. 1964, Den nordiska zonen. I: Briard, J. (red) Bronsåldern. Stockholm.
- Elfstrand, B. 1995. Läderproduktion – kanske en binäring och handelsvara i Södermanland och Östergötland och skärvstensrösens roll i sammanhanget. I: Larsson, M & Toll, A (red). Samhällsstruktur och förändring under bronsåldern. Rapport från ett bronsåldersseminarium på Norrköpings stadsmuseum i samarbete med riksantikvarieämbetet UV Lindköping. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter 11. Norrköping: 24 – 32
- Ericsson, A. 2002. Liv död och jordbruk i ett bronsålderslandskap. I: Åkerlund, A. (red). *Kulturell mångfald i Södermanland. Del 1. Länstyrelsen i Södermanland*. Stockholm: 58 – 66
- Fagerlund, D. 1997. Skärvstenshögar i Sneden. En långvarig historia – på sidan om. Arkeologisk undersökning för järnvägen Mälarbanan. Delen Grillby-Enköping. UV Uppsala Rapport 1997:48.
- Goldhahm, J. 2007. Dödens hand – en essä om brons- och hållsmed. Gotarc Serie C. Arkeologiska Skrifter No 65. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Göteborgs universitet.
- Gustawsson, K. A. 1949. Kokstenshögar. *Fornvännen* 44. 1949: 152 – 165.
- Habermehl, K. H. 1961. *Die Altersbestimmung bei Haustieren, Pelztieren und beim jagdbaren Wild*. Berlin.
- Holck, P 1986. *Cremated bones*. Oslo, Norge
- Hyenstrand, Å. 1984. *Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport 1984:7
- Kaliff, A. 2007. Fire, W, Heaven and Earth. Ritual practice and cosmology in ancient Scandinavia: An Indo-European perspective. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- 1997. Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland. Aun 24. Uppsala.
- Kristiansen, K. 1998. *Europé Before History. New Studies in Archaeology*. Cambridge.
- Krogman, W. M. 1978. *The human skeleton in forensic medicine*. Springfield. Illinois, USA
- Larsson, T. B. 1986. Skärvstenshögar i Östra Sverige några aspekter. I: Larsson, T. B. (red) *Skärvstenshög och skärvstensvall. Pågående arkeologisk forskning*. Södermanlands museum, rapport 8. Nyköping
- McKinley, Jaqueline. I. 1989. Cremations: Expectations, methodologies and realities. BAR 211, 1989. Burial archaeology. Current research, methods and development. Great Britain.
- Oldeberg, A. 1960. *Skälbyfyndet. En boplatzlämning från den yngre brons-*

åldern. Stockholm.

Schönback, B. 1959. Bronsåldersbygd i Mälardalen. *TOR* 1959. Uppsala: 52 – 107.

Ullén, I: 2003. Med graven som granne. Om bronsålderns kulthus. Aun 30. Uppsala.

Wahl, von J. 1982. Abhandlung. Leichenbranduterdungen. Ein Überblick über die Bearbeitungs- und Aussagemöglichkeiten von Brandgräbern. *Prähistorische Zeitschrift*. Band 1982. Berlin, New York

Victor, H. 2007. Skärvstensbruk och skärvstenskult – ett uttryck för regionalitet och kosmologi. I: Notelid, M. (red.) Att nå den andra sidan. Om begravning och ritual i Uppland. *Arkeologi E4 Uppland –studier*. Vol. 2: 235 – 254.

Fornl. RAA 112, Visingsö sn, Visingsö.

Kvalls stonden Nr 22, Ärg 44/82 5 juni 1982
sid 19

— På forntids grund skall framtid byggas — På forntids grund s

Visingsösemester med riksförbundet

Inga spännande läsäventyr kan konkurrera med upplevelsen att själv få pilla fram en skör bronsålderskruka, eller bara ett stycke av en sådan, ett käkben av ett djur som kanske ärlits för 4.000–5.000 år sen, en kanonkuleformad sten som använts för att krossa (mala) säd...

Dagens Visingsö är som ett stort trädgårdsland. Vist odlas säd på stora arealer, men vad som frapperar en nykomling är nog de vidsträckt jordgubbs-, vinbärs- och hallonodlingarna, sallads- och kålfälten, mängden av körsbärsträd... Ön är 14 km lång och knappt 3 km bred, där den är som bredast. Den är flack — som cyklist märker man att den nästan saknar backar, men en liten rygg skjuter upp i mitten, i öns längdriktning.

På denna rygg ligger södra, mellersta och norra gravfältet (mitt i det senare finns Visingsö folkhögskola, Braheskolan, som är en annan av arkeologiskursarrangörerna).

Vid hamnen står ruinen av Brahegrevarnas slott Visingsborg, och på öns södra udde fräter Vättern mot resterna av 1100-talsfästet Näs borg med minnen från bl.a. Magnus Ladulås. I den blandlövsök som planterades för 150 år sedan för att ge svenska flottan bra ekvirket ligger grunden till ett medeltidskapell, ägnat Sankt Laurentius, och runtomkring på ön har Per Brahe (som egentligen var två, farfar och sonson) satt sin prägel på landskap, bebyggelse, näringsliv och mycket annat.

Per Brahe d y startade bl.a. en skola där nu Braheskolan finns, han formulerade studieprogram och anslag medel för driften, "Gud till ära, Guds församling till uppväxt, fäderneslandet till beröm och grevskapet till nytta".

Dagens Braheskola erbjuder längre och kortare kurser med särskild tonvikt på språk. Arkeologikursen har hållits i rätt många somrar och somliga deltagare blir veteraner — de kommer tillbaka till samma kurs för att "se hur det går", vara med och ta upp något som inte hann bärgas sommarens innan.

Sommarens arkeologikurs har riktat sig till allmänt intresserade personer, utan krav på förkunskaper, och har omfåttat en teoretisk och ett praktiskt utgrävningsarbete. Efter några inledande teoridagar har i regel halva dagen ägnats lektioner/föreläsningar, halva dagen det aktuella utgrävningsprojektet.

Teorin har gett den nödvändiga bakgrunden och har tidsmässigt spånt mellan å ena sidan de första hominiderna (människoliknande varelser) för 3–4 miljoner år sedan, å andra sidan nordisk vikingatid.

Grävningarna har pågått mitt i en bokskog några kilometer från Braheskolan, i vad som vid starten torde ha

varit en liten oansenlig upphöjning i marken. Skogen röjdes just där, och förra sommarens arkeologikurs arbetade med en sektor av högen, som fick smeknamnet Fornknölen.

Man gjorde en del fynd, bl.a. en hel kruka som inte hann bärgas, eftersom den upptäcktes sista dagen. Första uppgiften i år blev att försiktigt skrapa och borsta fram krukans och packa in den i cellstoft och tejp för vidare hantering på museet i Jönköping. Finns det något i krukans, är det där det kommer att hittas; materialet är för skört för att hanteras under pågående arkeologikurs.

Man gräver inte på djupet utan "hyvlar ostskivor" av marken över hela ytan. Redskapen är alltså inga spadar utan skärslavar, ett murarverktyg som påminner i formen om en tårtspade. Dessutom används bl.a. bakpenslar.

I raspet från skärslavarna och i bokskogens lövprassel och myggsurr kafsades vi fram enorma mängder av drygt knytävsstora stenar, många skörbrända efter att ha använts som hårdar. Stora mängder kol och sot visade att många eldar tänts just här — mot slutet av arbetsdagen såg vi ut som om vi hade kyssit solaren.

Roligt var det. Undrar just vad det blir för kurser i riksförbundets regi sommaren 1982?

Fynd från bronsåldern

Visingsöns första säkra bronsålderslämning, spåren av en tretusenårig boplat, har under två veckor i juli grävts fram av ett lag amatörarkeologer under ledning av fil. kand. Peter Jankav, universitetslektor i Göteborg. Arbetet har ingärt i en sommarkurs i arkeologi vid Visingsö folkhögskola, Braheskolan.

Efter två tidigare sommars grävning på samma plats har i år daterbara fynd från både äldre och yngre bronsålder kunnat säkras, samtidigt som tidigare tagna kolprover hunnit analyseras.

Inne i bokskogen på Visingsö — i det som kallades Uppängshagen innan skogen anlades för 150 år sedan — har hälften av en liten upphöjning grävts fram i skikt, ca en decimeter i taget. På en botten av gul sand fanns först ett sotigt lager med en del stenar i, sedan ett mycket stenigt lager med sot och kol i och överst ett jordlager utan sot och kol men med skärvsten.

Till stor del rörde det sig i de olika lagren om s.k. skörbränd sten, d.v.s. sten som varit underlag för eldar och som blivit skör av hettan — man kan krossa en sådan sten genom att klämma den i handen.

Genom dess marklager har, nära den låga kullens mitt, en senare nedgrävning gjorts och föremål lagts ner. Hålet — urskiljbart i kullens "profil" — var fyllt med sotigt svart jord, varvad med ljus sand och en del stenar.

Krukrester

Nära kullens mitt och nere i de undre lagren påträffades sista grävningsdagen en stor mängd bränd lera, kanske en del av ett kärl som gått sönder. Brända och obrända ben av svin och får, enstaka krukskärvor och en rund skålad sten av en kanonkulas storlek har också grävts fram, liksom en del bitar av flinta. Den runda stenen har använts som malsten i en handkvarn.

— De nedre lagren torde vara boplatrester, säger Peter Jankav.

— När skärvstenen därefter dyker upp i stor mängd, börjar högen att formas. Stenarna har troligen använts på kokplatser, t.ex. när man värmt vatten. Man har behövt byta stenar ofta. Efter en vecka är kanske en sten av den här ganska dåliga kvaliteten skörbränd. Sot och kol och sönderbrända stenar har slängts på ett ställe, som en avskrädeshög.

— Senare har ett hål grävts i kullen och några krukor lagts ner ungefär i dess mitt. Samtliga har varit upp och nervända. Två krukor togs upp, i bitar, förra året. Den tredje, på samma plats, var hel men litet deformerad och har just lämnats in, emballerad i cellstoft, på Jönköpings museum. Dessa tre förefaller, att döma av grovhet, bottenutformning och magring, d.v.s. sandinblandning, att vara från yngre bronsåldern. Den avslutades ca 600 f. Kr.

Varför grävde man för 3.000 år sedan ner upp och nervända pytsar i en kulle?

— Det är inget skafferi, menar Peter.

— Då gräver man inte så djupt och ställer inte krukorna upp och ner. Sannolikt är det ett slags matoffer. Det som sattes in är avsett att stanna i marken...

Äldsta fyndet

Den sista dagens keramikfynd har mycket grövre magring, är tjockt, ofullständigt bränt, drar åt sig fukt och faller lätt sönder. Det har inte grävts ner utan ligger på ursprunglig marknivå och bör därför vara äldre än övriga krukfynd i högen.

Detta mycket sköra fynd hann inte tas upp. Det penslades fram, fotograferades och täcktes över igen, i förhoppning om att Jönköpingsmuseet bärgar det. Det sprängs sönder av frosten, om det lämnas kvar över vintern...

— I Sverige finns mycket litet keramik och mycket få boplatrester från äldre bronsålder. Nu finns i alla fall en säker bronsålderslämning på Visingsö. Tre kolprover från förra årets grävningar visade sig samstämmigt vara från ca 1.000 f. Kr., med 80–90 års dateringsmarginal. I år har vi tagit jordprover för analys av organiskt material som frön, sädeskorn, delar av nötter o.d.

Barbro Solbæ

Jag

skrev Roderick år sedan. Han i sjö där ungdom husgrunder och

— Att få arbeta känna sig som Roderick, som det inga bekym

Till sin förvålls är så stela att vara. Alla i tusiastiska och

Riksförbundet deltaga i somr Jönköpings län ger för ungdom bl.a. att studera se samt göra st Genom ungdom Riksförbundet i taga.

Även svenska nationella som studerande del Avignon i Frank bilda ledare för

Under sommar hölls det första her för Jönköpings lä i Ramkvilla socket par mil söder o ganska exakt mitt

Jönköpings län: förbund stod som initiativtagare till grepp, en 4-dagars hembygdsutskick att få våra ungdom: de, medvetna om d ka arbetsuppgifter bygdsvärlden arbd de värden som he för. Det måste va att från de unga led medlemmar så att blod i rörelsen. I onekligen en myc dersfördelning blir lemmar.

Meningen är att bli årligt återkomm ka platser i länet. stort och flera för redan hört av sig f de arrangemang, vi jande.

Att Ramkvilla t för läget berodde tator. Ramkvillat sitt öppna, leende la många kvarvarand på det äldre kulturt med inslag av just d punkter från förh till nutid som vi vill Dessutom har man l ket aktiv hembygds

15 ungdomar i ål är deltog i läget s lyckat arrangema mycket tack vare hembygdsförening som lokalvärd och verkade till att f kunde bli så omvä lärorikt.

Inkvarteringen äg skola och kosten s des i församlingshe nades av en husmor upp gratis.

Dagsprogrammet teman. Första dag är förhistoria. Vi anledning att studet las förhistoria inget

MÅNDAGEN DEN 15 OKTOBER 1984

7

Med Smålands Folkblad

3 000-årig urna stor attraktion på museet

JÖNKÖPING

Visst blev årets upplaga av museets dag en lyckad tillställning. Folk i massor strömmade till och lät sig imponeras av allt som bjöds.

Många tog säkert tillfället i akt att få kika på utställningen "Jönköping 700 år" som nu kunde beses gratis.

Stort intresse blev det också för den nya utställningen som visade resultaten efter sommarens utgrävningar i kvarteret Hemmet invid Barnarpsgatan. För att inte tala om när museets arkeologer grävde ut det 3 000 år gamla innehållet ur en urna från Visingsö. Här fick alltså folket delta aktivt i historiens vingslag.

Bokbindare Lennart Enander fanns givetvis på

plats en sån här dag och berättade om olika hantverk i stadens historia.

Rusning

Och mer eller mindre rusning var det på den plats där folk fick hjälpa till med att identifiera människor och miljöer på jönköpingsfotografens Gustav Anderssons bilder.

Folkbladet har för övrigt visat en hel del av dessa intressanta bilder av föregångaren Andersson som visste värdet i att dokumentera det arbetande folket och deras vardag.

Bokrea

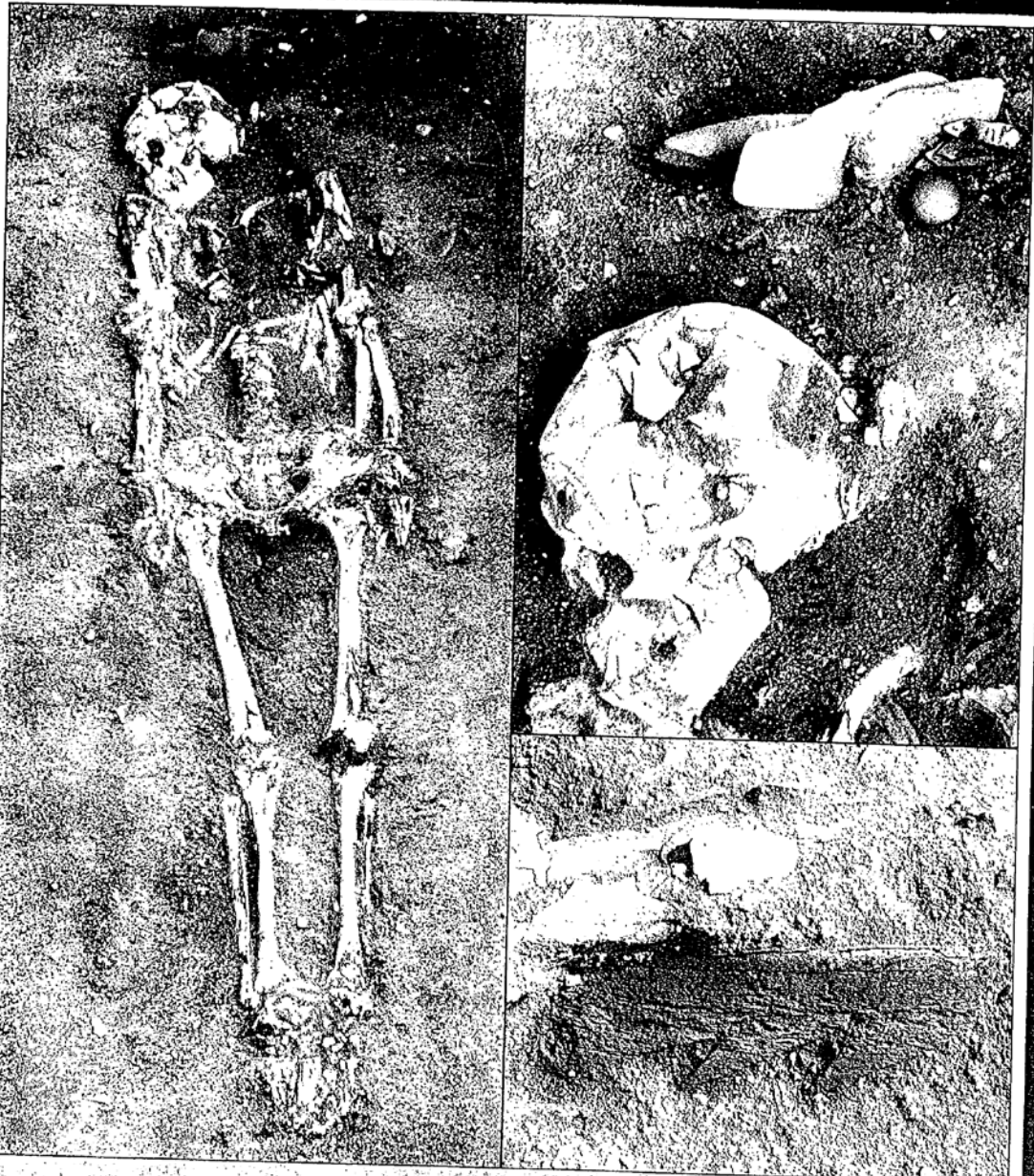
Hela museet stod alltså öppet för allmänheten och därtill hade man sett till att skaffa fram andra aktiviteter som roade barn och äldre. Man höll till exempel en stor bokrea på olika alster som behandlade kulturens framväxt i Vätterbygden.

Under museets dag samlades väldigt många intresserade vid arkeologen Ylva Nilsson. Hon grävde nämligen ur det 3 000 gamla innehållet ur en visingsöurna.
(Foto: Janne Nyander).

POPULÄR ARKEOLOGI

Årg 1 Nr 4 1983 Pris: 17.50 kr (inkl moms)

En begravning i Högåsen i Högåsenfältet

Bild: Tomas Areslätt

Det problematiska övningsobjektet. I förgrunden aktivitetsområdet med dess hårdar, i bakgrunden den till hälften undersökta skärvstenshögen.

Av Anders Ljungberg

På norra Visingsö, omgiven av vikingatida gravhögar, ligger öns folkhögskola, Braheskolan. Här anordnas varje sommar sedan 1970 en tiodagars kurs i arkeologi med deltagare från mest hela landet — aktiva i hembygdsföreningar, ungdomar, som funderar på en arkeologisk yrkesbana och vill pröva på hur det känns, inbitna amatörarkeologer, som redan hunnit med att gräva både inom- och utomlands.

Förutom Braheskolan står Riksförbundet för hembygdsvärd och länsmuseum i Jönköping bakom kursen. Från länsmuseum kommer de två senaste årens lärare, antikvarerna Tomas Areslätt och Klas Börjesson.

Kursen består av en teoretisk och en praktisk del och ska ge deltagarna dels en orientering i svensk förhistoria, svensk arkeologisk forskning och svensk kulturminnesvård, dels inblickar i utgrävningsmetodik och utgrävningsarbete.

— Ungefär hälften av deltagarna rekryteras från hembygdsföreningarna, de övriga är andra arkeologiskt intresserade personer, berättar Braheskolans rektor Jan Lövenwald. Blandningen av deltagare är påfallande stor både när det gäller kön, ålder, utbildning, yrken och geografisk spridning.

Det krävs inga speciella förkunskaper för att gå Braheskolans arkeologikurs. Där emot är tanken att ingen ska få gå kursen mer än en gång. Den föresatsen lyckas man dock inte leva upp till helt. I årets kurs fanns till exempel några deltagare som varit med förut.

— Det är svårt att avvisa de verkliga entusiasterna, säger Jan Lövenwald.

Det som lockar dessa återvändare tycks framför allt vara möjligheten att få delta i en utgrävning, om än aldrig så liten. För även om det bara blir 4-5 dagar i fält är det i alla fall bättre än inget, tycker de mest inbitna amatörarkeologerna. Det finns ju inte så mycket att välja på i Sverige för amatörer.

De båda kursledarna Tomas Areslätt och Klas Börjesson poängterar dock att ingen kan komma till kursen bara för att gräva och ställa sig utanför den teoretiska delen. Och de som eventuellt kommer i tron att

Här avvänjs fyndfixerade

Klas Börjesson

utgrävningsarbete är enkelt och inte kräver större fysisk ansträngning blir i regel "botade", säger de.

— Fyndfixerade deltagare, som tror att kruken bara "poppar upp" ur jorden brukar åka här ifrån med nyvunnen kunskap om hur komplicerat och tungt arkeologiskt utgrävningsarbete är, förklarar Tomas Areslätt, ansvarig för kursens praktiska del.

Denna är något av ett problembarn för Braheskolans arkeologikurs. För även om

ön kan visa upp ett rikt bestånd av fornlämningar är ju den svenska forminneslagens uttryckliga grundtanke att fornlämningar ska bevaras, inte att de ska undersökas och därmed förstöras — även om det blir nödvändigt ibland vid exploatering och i forskningssyfte.

Det har därför varit svårt att hitta lämpliga övningsobjekt åt kursdeltagarna.

garna. Visserligen kan man ju i princip demonstrera utgrävningsteknik i en sandlåda, men det är föga inspirerande för vare sig kursledare eller deltagare.

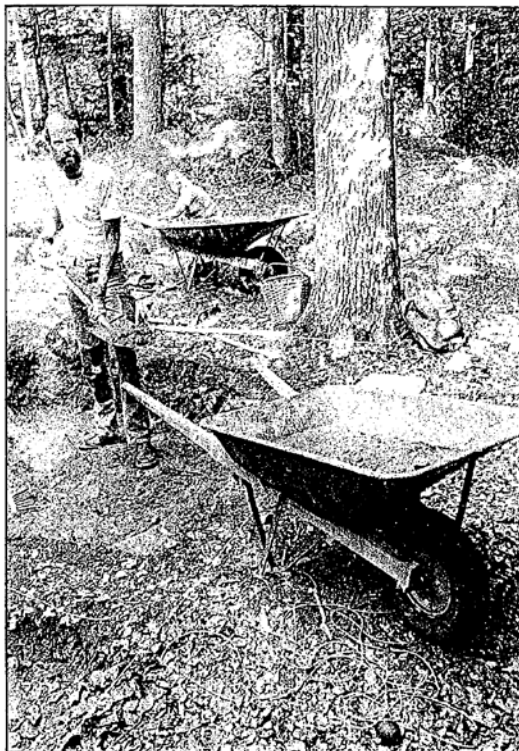
Rotvärtor på gravfält, svårt skadade gravhögar o dyl har ofta utnyttjats för grävningsövningarna, men för några år sedan fick man möjlighet att provgräva på en förmodad medeltida bytomt. Sedan man funnit att man verkligen hittat bytomten beslutade emellertid länsmuseum att reservera fyndplatsen för framtida mer vetenskapligt upplagda undersökningar.

I stället fick kursdeltagarna i förfjor ta sig an en nyupptäckt röseliknande anläggning inne i Visingsös skog. Det visade sig snart att man funnit en skärvstenshög, den hittills enda säkert kända på ön. Sedan Tomas Areslätt och Klas Börjesson tog över ansvaret för kursen har undersökningarna i och kring högen fortsatt ytterligare två somrar. Men de båda kursledarna visar stor tveksamhet inför det lämpliga i att använda högen som övningsobjekt.

— Det rör sig om en mycket sällsynt fornlämningstyp för ön och länet och på museet diskuterade vi att stoppa grävningen redan efter första sommaren, berättar Tomas Areslätt. Vi ansåg dock att den påbörjade delundersökningen lämpligen borde slutföras.

I högen har man funnit tre skikt av sot och skärvsten, skörbränd sten ur hårdar o dyl. Alla skikt har entydigt C^{14} -daterats till 1000-talet f Kr, dvs till bronsålderns mitt. I högen har man funnit krukskärvor och i dess utkant dessutom tre krukor, placerade upp och ned.

Vid sidan av högen har man tagit upp ett antal provrutor, som framför allt givit fynd

□ —Jag förstår arkeologernas rent fackliga invändningar mot att amatörer engageras i arkeologiska projekt, säger Gustav Törnqvist, i det civila personalassistent i Svedala kommun. Själv är han "halvamatör", läser arkeologi på halvtid i Lund, har grävt tre säsonger på Gotland och är på Visingsö för andra året.

—Här tar vi dock inga jobb från fackarkeologerna, fortsätter han. Anläggningen skulle inte bli undersökt om det inte gjordes inom ramen för kursen. Och den vetenskapliga kvaliteten på vår undersökning är knappast mindre än vid universitetens seminariegrävningar. Vi har ju kvalificerad personal som leder grävningen och svarar för dokumentationen.

—Grävningen är för övrigt höjdpunkten på kursen, menar Gustav Törnqvist, som alltid varit intresserad av arkeologi, men drar sig för att sadla om till det yrket.

—Framtidsutsikterna verkar allt för osäkra, menar han. Så arkeologin får nog fortsätta att vara en hobby.

□ Två motsatser i samma utgrävningsruta. Ann Follin (t h) är studerande från Borås med planer på att läsa arkeologi.

—Jag ville känna på ämnet, därför anmälde jag mig till kursen, berättar hon. Nu har jag fått blodad tand och tänker fortsätta studera.

—Kursen har varit bra och särskilt glatt överraskad är jag över att vi fått gräva i en "riktig" fornlämnning. Det hade jag faktiskt inte väntat mig.

Anne-Sophie Strömbeck är ögonläkare från Linköping och har hoppat på kursen mer för att hon gillar Visingsö än för att hon är intresserad av arkeologi.

—Egentligen hade jag velat gå en musikkurs, men den var fulltecknad, berättar hon. Därför anmälde jag mig till arkeologikursen.

—Det är roligt att ha varit med och känt på arkeologernas arbete, som är betydligt tyngre än jag föreställt mig, säger hon vidare. Jag kommer dock inte att fortsätta med ämnet.

av härdar, totalt drygt 20, men också keramik, knackstenar, flinta och brända ben. Två C¹⁴-dateringar av härdar har givit 100-talet resp 400-talet e Kr. Eftersom inga direktdaterande föremålsfynd gjorts är sambandet mellan skärvstenshögen och aktivitetsområdet intill denna oklart.

Kursdeltagarna har fått slita åtskilligt med undersökningen. För länge sedan brukades jorden på platsen, men sedan början av 1800-talet har området varit skogbevuxet. Utgrävningen har därför inneburit en hel del kamp mot rikt förgrenade rotsystem.

—Kursdeltagarna får arbeta sig ned för hand från den nutida marknivån, berättar Tomas Areslätt. De får torva av matjordslagret — rena grovarbetet — finrensa de anläggningar vi hittar, rensa profiler, dvs provgroparnas "väggar", och försöka att rita anläggningsplaner och profiler. Men

det är jag som ansvarar för den slutliga dokumentationen av utgrävningen.

Denna avslutades för skärvstenshögens del i år. Nästa år får man försöka hitta ett mindre känsligt övningsobjekt, en grannliga uppgift för kursledarna.

De praktiska övningarna varvas som sagt med teoretiska. Klas Börjesson har ansvarat för den delen de två senaste åren. När jag besöker kursen föreläser han om svensk brons- och järnålder. Kursdeltagarnas frågor speglar lite av vilka företeelser, som sätter många arkeologintresserade fantasi i rörelse — hällristningar och skålgropar, guldfynd, fornborgar och vårdkaselinjer och så förstås var Svearikets vaggalag.

—På Åland hävdar man att Birka låg där, påpekar en kursdeltagare.

—Då har de inte frågat falköpingsborna, replikerar Klas Börjesson lite syrligt. Men sen följer en lång diskussion om tolkningsfrågor, som visar att flera av deltagarna redan är väl insatta i många av den arkeologiska forskningens problem.

För andra tycks dock just teoridelen vara väl så matnyttig och spännande som utgrävningsarbetet.

—Det har varit mycket lärorikt att lyssna till föreläsningarna om vår förhistoria, om olika perioder, åldrar och föremålstyper, säger två kursdeltagare, Sigurd Holmberg från småländska Anderstorp och Stig Blom från Blomskog i Värmland. Båda är aktiva inom hembygdsrörelsen.

—Där sysslar man mest med mer närliggande ting, säger de. Här öppnas helt nya perspektiv bakåt i tiden. Detta är en kurs som betydligt fler aktiva inom hembygdsrörelsen borde gå.

□ Två skånska entusiaster samsas om en utgrävningsruta i kanten av skärvtenshögen. Evy Olestad (t v) från Helsingborg är pensionär med brinnande intresse för arkeologi, och deltar för andra året på Visingsö.

—Jag har tagit akademiska betyg i ämnet och grävt med Göran Burenhult på Irland, berättar hon. När man blir gammal vill man söka sina rötter, inte bara genom släktforskning utan ännu längre tillbaka i tiden.

Ingrid-Cecilia Förmvik är bibliotekskontorist i Malmö och har också akademiska betyg i arkeologi samt grävningserfarenheter från Gotland.

—Arkeologin är min stora hobby, berättar hon. Jag läser mycket men vill också gärna vara med och gräva.

Båda avvisar beteckningen "nöjesgrävning" på undersökningen av skärvtenshögen.

—Undersökningen är upplagd efter vetenskapliga principer, säger de. Och det har varit en mycket arbetsam grävning som man knappast deltagit i enbart för nöjets skull.

□ —Jag visste att arkeologernas arbete är tungt, men att det var så här slitsamt hade jag inte väntat mig. Konditionen har inte räckt till.

Det säger Kerstin Hartzell, pensionär från Stockholm, som för första gången deltar i en arkeologisk utgrävning. Här diskuterar hon ett metallfynd med grävningsledaren Tomas Areslåt. Förmodligen är det en bronsknapp från historisk tid hon hittat i "sin" utgrävningsruta. Där arbetar hon tillsammans med vänninnan Birgitta Renell.

Kerstin Hartzell har arbetat som teckningslärare och är, liksom Birgitta Renell, intresserad av arkeologi och konsthistoria. Tillsammans har de båda genom åren rest mycket i Italien och Grekland. Nu ville de känna på arkeologernas vardag.

—Det har varit väldigt spännande, säger de innan de avslutar dagens utgrävningspass och går till lunch och så småningom Klas Börjessons föreläsning. Men det har nog varit för tungt för att vi ska våga på oss att gräva igen.

Arkeologins marknadsplats

□ Vill du gräva i ett jordbrukscenter från Inkatid i Peru eller vara med och återfinna Swazilands förlorade paleolitiska historia? Vill du undersöka ett Mayacentrum i Belize eller en mesolitisk boplatz i Västtyskland? Vill du inventera teller i Israel eller koloniala bosättningar i Virginia? Vill du utöva marinarkologi i Australien eller hänga med på en expedition till Polynesen?

Ja, det finns mycket att välja på för amatörarkeologen i det enorma utbud av utgrävningar, som återfinns i den amerikanska tidskriften *Archaeology*. Det är grävande institutioner i USA som i klatschiga

och lockande annonser söker frivilliga medhjälpare till olika arkeologiska projekt.

I allmänhet krävs inga förkunskaper för deltagande i projekten. Däremot krävs oftast att man är stadd vid god kassa. Deltagarna får nämligen själva betala för sin medverkan. Kostnaderna springer ibland upp till långt över 10 000 kronor.

Men deltagarna erbjuds inte sällan möjlighet till krediter och ett extra lockbete är att en del av kostnaderna är avdragsgilla i deklarationen. Man kan alltså sänka sin skatt genom att delta i arkeologiska utgrävningar!

När president Reagan hotade att dra in denna avdragsmöjlighet blev det inte bara ett hot mot många arkeologiska projekt utan mot kulturlivet i stort i USA, eftersom det till stor del bekostas med avdragsgilla privata bidrag.

Samnordisk amatörkurs

□ Sommaren 1984 ordnar Gotlands Hembygdsförbund tre kurser om två veckor vardera till vilka amatörarkeologer från hela Norden inbjuds.

Kurserna har tillkommit på initiativ av Karl-Erik Mörk, ordförande i Arbetsgruppen Långhundraleden, och kommer att ledas av docent Göran Burenhult, ett känt namn i amatörarkeologiska sammanhang.

Kurserna pågår under tiden 1/7-15/8 1984 och intresserade kan höra av sig till Riksförbundet för hembygdsvärd, tel 08-23 31 50.

Skärvstenhögen på Visingsö, material från Peter Jankavs

1979

1 påse med:

F1 Ben (br/obr) märkt "brandlagret" 1 påse

F2 Keramik (2 skärvor) märkt "brandlagret" 1 påse

F3 Keramik (ca 5 skärvor) märkt "brandlagret" 1 påse

F4 Ben (obr) märkt "brandlagret" 1 påse

Samt 1 påse med kol märkt "brandlagret"

1980

1 kartong med:

("N" och "Ö" hänvisar till norra eller östra profilbänken, som flyttades från 1979 till 1980)

F4 Keramik 24 påsar märkta "U1-9,11-27" + 1 ask märkt "U10"

F4 Ben/tand (obr) märkt "Ö" 1 påse

F5 Keramik märkt "N" 1 påse

Keramik märkt "N" 3 påsar

Keramik 35 påsar märkt "Ö" samt "U1-35"

Keramik märkt "Ö" 1 påse

Ben (br/obr) märkt "Ö" 2 påsar

Ben (br/obr) märkt "N" 2 påsar

1 knacksten (utan proveniens)

Kol 4 plastmuggar från olika lager i östra profilen

1981

2 kartonger med:

F1 keramik + ben (br) 1 påse + 2 askar

F2 Keramik 1 påse

F3 Ben (obr) 1 påse

F4 Ben (obr) 1 påse

F5 Ben (br) 1 påse

F6 Keramik 1 skärva 1 påse

F7 Ben (obr) 1 påse

F8 Ben (obr, smulor) 1 påse

F9 Löpare 1 påse

F10 Ben (obr, smulor) 1 påse

F11 Ben (obr, smulor) 1 påse

F12 Ben (obr) 1 påse

F13 Ben (br/obr) 1 påse

F14 Ben (obr) 1 påse

F15 Keramik 1 skärva 1 påse

F16 Keramik 1 skärva 1 påse

F17 Ben (obr, smulor) 1 påse

F18 Ben (obr, smulor) 1 påse

F19 Keramik 1 skärva 1 påse

F20 Ben (obr, smulor) 1 ask

F21 Ben (obr, smulor) 1 ask

F22 Keramik 3 skärvor 1 påse

F23 Keramik 1 skärva 1 påse

F24 Keramik/bränd lera + ben (br,obr) 7 askar

F25 Keramik 4 skärvor 1 påse

F26 Keramik 3 skärvor 1 påse

F27 Ben (obr) 1 påse

Ben (br, utan proveniens)

Samt 1 kasse med 5 påsar á ca 2-3 dl med jordprover utan läslig märkning och 1 påse med kol från "nedre nivå".

Dessutom:

1 fotoförteckning från 1981

6 negativark med tillhörande kontaktkopior från 1979-81

32 diabilder från 1979-81

1 analysrekvisition för 3 st ¹⁴C-prover

Från 1970-talet till tidigt 90-tal hade de som var intresserade möjlighet att prova på arkeologiyrket på Visingsö. Det skedde under några sommarveckor varje år och kurserna arrangerades av Visingsö Folkhögskola, Braheskolan och Jönköpings läns museum.

Från 1979 till 1991 var kursen förlagd till en fornlämning som är registrerad som fornlämning 112, Visingsö socken. Det rör sig om en skärvstenshög från bronsåldern och den här typen av lämningar har länge tolkats som avfallsplatser. Men kanske är de mer komplexa än så?

I skärvstenhögen på Visingsö fann man bland annat tre lerkrukor och människoben. Vad betyder det? Dessutom visade det sig platsen ha en lång kontinuitet där människor har verkat från äldre bronsålder till folkvandringstid.

